

OSMANLI DÖNEMİNDE HACI BEKTAŞ VELİ SÜLALESİ: ÇELEBİLER

ZEYNEL ÖZLÜ*

GİRİŞ

Çelebi kelimesi asil, efendi, “beyzade” gibi anlamlara gelmektedir. Osmanlılarda özellikle XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar kültürlü yüksek tabakaya mensup olanlar, hanedan mensupları, ilmiye ricali, divan şairleri, kalem erbabı, Divân-ı Hümâyün kâtipleri, gibi genel olarak okumuş, bilgili kimseler, bazı Osmanlı şehzadeleri ve hatta bazı gayrimüslimler bu unvanla anılmıştır. Kelime muhtemelen Çalap (Allah) kelimesinden gelme olup, İlahi yani Allah’a mensup demek olan “Çalabi” kelimesinin¹ çelebi haline dönüşmüş şeklindedir. Bu unvan Konya Mevlevi Âsitânesi postnişinleri² ve Hacı Bektaş Veli’nin soyundan gelen kişiler için de kullanılmaktadır. Hacı Bektaş soyundan gelen kişilerin tüm erkeklerine hüdâdatlı ve mürselli ayırımı yapılmadan ortak bir unvan olarak kullanılmıştır³.

Hacı Bektaş soyundan gelen insanlara bu unvanın verilme nedeni muhtemelen; Velayetname’ye göre Hacı Bektaş Veli’nin Hz. Muhammed’in soyundan gelen bir seyyid olması ve bir hükümdar çocuğu olması nedeniyle O’nun soyundan geldiğini iddia eden

*Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE, zozlu@gantep.edu.tr

¹ Mehmet Zeki Pakalın, “Çelebi”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, MEB Yayını, İstanbul, 1993a, s. 342-345./ Mehmet İpşirli, “Çelebi”, *TDVİA*, c. 8, TDV Yayını, İstanbul, 1993, s. 259.

² Celaleddin Çelebi, “Çelebi Efendi”, *TDVİA*, c. 8, TDV Yayını, İstanbul, 1993, s. 261-262./ Mehmet Zeki Pakalın, “Çelebi Efendi”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, MEB Yayını, İstanbul, 1993b, s. 345. Mevlana’nın oğlu Sultan Veled’den sonra erkek torunları vasıtasıyla devam eden aile üyelerinin Konya’daki tekkede şeyhlik makamına oturmaları sonucu bir çelebilik makamı meydana gelmiştir. Osman Türer, “Osmanlı Anadolu’sunda Tarikatların Genel Dağılımı”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Süfler Kaynaklar-doktrin-ayin ve erkan-tarikatlar edebiyat-mimari-güzel sanatlar-modernizm*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2005, s. 223.

³ Nejat Birdoğan, *Çelebi Cemalettin Efendinin Savunması (Müdafaası)*, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994, s. 9. Mesela Çelebi Cemaletdin efendi mürselli kolundan gelmektedir. Dergahın idaresini de yüzyıllarca mürselliler uhdelere almışlardır.

kişilerin de hükümdar soylu asil ve entelektüel bir ailenin temsilcileri olması ve bu kişilerin dergahta önemli görevler üstlenerek Allah yolunda etraflarına ışık saçmaları nedeniyledir.

Araştırmalar en geç 15. yüzyılın ikinci yarısında Çelebilerin Hacı Bektaş evlatları ve onun yasal varisleri olarak kabul edildiğini⁴ XVI. yüzyıl başlarından itibaren farklı⁵ bir yapı sergileyen Bektaşiliğin giderek iki yapıyı bünyesinde barındırdığını ve benzeri inançları da paylaşmakla beraber Balım Sultan kanalıyla mücerret (evlenmemiş) dervişlik anlayışının Osmanlı yönetiminin müdahalesiyle Bektaşilik içerisine dahil olduğunu göstermektedir⁶. Bu çerçevede dedebabalık görevinin de ilk defa Balım Sultan dervişi olan Sersem Ali Baba (1569)⁷ tarafından yapıldığı ortaya konmuştur⁸.

Bu çalışmada nesillerinin Hacı Bektaş-ı Veli soyundan geldiklerini iddia eden ve Osmanlılarca da bu şekilde kabul edilen “seyyid çelebi” ailesinin Osmanlı devlet yönetimi ile ilişkileri, dergahtaki rolleri, nüfusları ve kendilerine tanınan bazı ayrıcalıklar üzerinde durulacaktır. Konu ile ilgili bazı araştırmalar yapılmışsa da bu çalışmalar, çelebi ailesinin Hacı

⁴ Rıza Yıldırım, “Bektaşî Kime Derler?: ‘Bektaşî’ Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 55, (2010), s. 29. Ahmet Yaşar Ocak, O'nun soyunun sürdüğüne dair ilk iddiaların, Balım Sultan'dan sonraki yıllarda doğmuş olduğunu tahmin etmektedir. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süfîlik: Kalendariler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1992, s. 208./ Yapılan bir araştırmada Hacı Bektaş-ı Veli'nin Hacim'e Bektaşlı adı verilen toplulukla geldiği iddia edilmiş olup, Aksaray tahrir kayıtlarında bulunan “..... yerleşim yerleri ve vergiye tabi tutulan kişi sayısı, Hacı Bektaş soyundan gelenlerin isimlendirilişi...”, “... Bektaşlı topluluğunun Hacı Bektaş ailesinden gelen, tekkede hizmet eden ve hatta cemlerde hizmet sahibi olanların dahi unvanlarının sayıldığı..” gibi hususlar incelendiğinde “bu gurubun birbiriyle akrabalıklarının bulunduğu ve doğal olarak da (Onun) soyunun devam ettiği..” ortaya konmuştur. Irene Beldiceanu-Steinherr, “Osmanlı Tapu Tahrir Defterleri Işığında Bektaşiler (XV-XVI. Yüzyıllar)”, çev. İzzet Çavgın, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sene 2, sy. 3, (2011), s. 169-171./ Beldiceanu-Steinherr'in çalışmasını inceleyen şu çalışmada da aynı vurgu yapılmıştır. Ahmet Taşğın, Bünyamin Solmaz, “Tahrir Defterlerinin Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarına Katkısı: Irene Beldiceanu-steinherr Örneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 61, (2012), s. 211-212.

⁵ Bilindiği üzere Balım Sultan'ın tarikatın başına geçmesiyle beraber Bektaşiliğin ayin ve erkanlarında önemli değişiklikler yapılmış, tekkelerin işleyişi yeniden düzenlenmiştir. Mesela törenlerde oniki mum kullanma ve dedebaba tarafından oniki yüzeyli ışık yansıtıcı enli bir taş olan teslim taşı (yaratıcıya kendini bırakış taşı) taşıma gibi kurallar O'na dayanmaktadır. Irene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, çev. Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s. 208

⁶ Irene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, s. 207-208. / Ali Yaman, “Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Ocakları”, *Hacı Bektaş Veli'nin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri. III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, s. 232.

⁷ Bu tarih bazı kaynaklarda farklı verilmiştir. Ali Duran Gülççek, “Hacı Bektaş Veli'nin Yaşam Felsefesi, İnanç Ve Öğretisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 27, (2003).

⁸ Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 477./ Bu tarih bazı kaynaklarda farklı verilmiştir. Gülççek, a.g.m.

Bektaş Veli'nin bel evladı olduğuna delil gösterilen bazı menkıbeler, dergahtaki çelebi-baba mücadelesini konu alan olaylar veya çelebi ailesi ile ilgili dolaylı bilgiler veren kısıtlı ve lokal kalmış çalışmalardan ibarettir⁹. Bu çalışmaların bazılarında çelebilerin Alevi ve Bektaşiler üzerindeki rolleri de eksik yorumlanmıştır¹⁰. Bu çerçevede Çelebi ailesinin Osmanlı döneminde Hacı Bektaş dergahı ve diğer Alevi Bektaşi ocakları ile ilişkileri ve onların devlet ve toplum nezdinde sahip oldukları imtiyazlar vs. Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulunan ve muhtelif nedenlerle çelebileri konu edinen belgeler esas alınarak yeniden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ana kaynaklar dışında araştırmamıza temel teşkil eden ve konunun verimliliğini artıracak bazı incelemeler de bulunmaktadır.

A. HACI BEKTAŞ VELİ'NİN EVLADI OLUP OLMADIĞI İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Hacı Bektaş-ı Veli dünyadan mücerred göçmüş, kendi çoluk çocuğu da olmamıştır¹¹. Gözle görülür bir muğlaklık olmakla beraber Velayetname başta olmak üzere hiçbir eski kaynak O'nun evlenip çoluk çocuk sahibi olduğundan bahsetmez¹². Bununla beraber Hacı Bektaş-ı Veli'nin mücerretliği konusu Alevi- Bektaşi toplumu içerisinde tartışma konusu olmuştur. Bu çerçevede genel kabule göre Bektaşiler dedegan (çelebilik) ve babagan (dedebabalık) şeklinde iki ana guruba ayrılmıştır. Bu hususla bağlantılı bir diğer isimlendirme de yol evlatlığı ve bel evlatlığı şeklindedir. Yol evlatlığı (babagan) ve bel evlatlığı (çelebiler) şeklindeki kabule ek olarak bölgede Hacı Bektaşın mücerret olduğunu ve bel evladı bulunmadığını ileri süren nefes evlatlığı şeklinde bir kabul daha oluşmuştur¹³. Nefes evlatlığına göre Hz. Peygamberin soyuna mensup olma meselesi, filen o soya mensup olmaktan çok manevi bir mensubiyet olarak anlaşılmalıdır. Belki de manevi mensubiyet zamanla Hz. Peygamberin soyundan gelmek olarak da anlaşılmış olmalıdır¹⁴.

⁹ Hamit Z. Koşay, "Bektaşilik ve Hacı Bektaş Tekkesi", *Türk Etnografya Dergisi*, (X), (1967), 19-26; Abdurrahman Güzel, Hacı Bektaş Velinin Tarihi Kişiliği ve Türk Kültürü Üzerindeki Etkileri", *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri. III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, s. 27-44; Cenksu Üçer, "Tokat Bölgesindeki Alevi Ocakların Yapılanması ve Dedelerinin Tanımlarından Hareketle Alevilik Üzerine Bir Değerlendirme", *2. Uluslar arası Türk Kültürü Ekseninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, c.1, edit. Filiz Kılıç, Tunçay Bülbül, Gazi Üniversitesi TÜRKHAMER, Ankara, 2007, s. 185-204; Irene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesi Gerçeğe*, vs.

¹⁰ Irene Melikoff, *Uyar İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, çev. Turan Alptekin, 1. basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.

¹¹ Güzel, *a.g.b.*, s. 29.

¹² Abdülbaki Gölpınarlı, *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli "Vilâyetnâme"*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958, s. 64-65; Ocak, *a.g.e.*, 208.

¹³ Üçer, *a.g.b.*, s. 189.

¹⁴ Hasan Onat, "Velayetnamede Gizlenen Hacı Bektaş Veli Gerçeği ve Bektaşilik", *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri. III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (30-31*

Seyyid Hacı Bektaş-ı Veli'nin soyu ile ilgili bazı menkıbeler şu şekildedir:

Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan kardeşi Menteş ile Rum diyarına gelince önce Sivas'a uğramış ve orada Baba İshak ile buluşmuştur. Dönüşte Kırşehir'de Baba hankahında 40 gün hizmet ederek icazet ve hilafet ararak postnişin olmuş ve Sulucakarahüyük'e (Hacım Köyü) gelip yerleşmiştir. O sırada Sulucahöyük 7 haneden ibarettir. Velayetname'ye göre kendisini ilk karşılayan İdris Hoca ile zevcesi Kutlu Melek (Kadıncık Ana) olmuş ve hürmet göstermişlerdir. Mücerred Bektaşilere göre İdris hocanın Mahmut, Habip ve Hızır Bali isimli 3 çocuğu olmuş ve Hızır Bali sonradan dergah kaymakamı seçilmiştir. Çelebilerle göre ise Kutlu Melek (Fatma Nuriye) İdris hocanın karısı değil kızıdır. Çelebiler de O'nun neslindedir¹⁵. Müdafaa'da Bektaşî olan bazı kişilerin evlenmeyişi seçmeleri nedeniyle Hacı Bektaş Veli'nin de evlenmemiş gösterilmesinin doğru olmadığı hatta Hacı Bektaş Veli gibi Seyyid olan bir kişinin "Nikahlanın ve çoğalın" veya "Dinde ruhbanlık yoktur" hadislerine karşı olmasının mümkün olmadığı ifade edilerek Hacı Bektaş Veli'nin İdris hocanın kızı Kadıncık ile evlendiği ve soyunun buradan devam ettiği ifade edilmiştir¹⁶. Bu çerçevede Çelebiler Hacı Bektaş Veli'nin Timurtaş, Hızır Lala, İbrahim Seydi, Seyyid Ali Sultan ve çok dinamik ve hareketli olmasından kinaye olarak Kızıldeli lakapları ile anılan ve asıl adı İbrahim (1310-1402) olan tek bir çocuğu olduğunu ve Hacı Bektaş Veli'nin soyunun da buradan devam ettiğini kabul etmişlerdir¹⁷.

Nefes evlatlığına dayanak olan bir başka menkıbeye göre Hacı Bektaş'ın bir ermiş olduğu anlaşılınca, Kadıncık Ana, kocası İdris'e haber vererek O'nu evlerine davet etmiştir. Bu sırada şeyhin abdest aldığı veya ellerini yıkadığı suyu dökmeye kıyamayan Kadıncık, abdest suyunu içmiştir. Bir keresinde de abdest alırken Hacı Bektaş'ın burnu kanamıştır. Kadıncık bu suyu da içmiştir. Durum anlaşılınca Hacı Bektaş, "Senden iki oğlumuz gelecek" demiş ve gerçekten Kadıncık hamile kalmıştır. Bir müddet sonra üç oğlan çocuğu doğmuş, biri ölmüş ikisi ise yaşamıştır. Bazı Bektaşîlerin inancına göre Kadıncık Ana'dan doğan ve biri Habip diğeri Hızır Lale adındaki bu çocukların ikincisinden Hacı Bektaş'ın soyu devam etmiştir¹⁸.

Bektaşîlerin bir kısmı ise tecerrüd kavramının sadece evli olmamak olarak yorumlanmaması gerektiğini, tarikat ehli nazarında "mücerred" olmanın Allah'tan başka her şeyle

Ekim 2009, Üsküpp), edit. Gıyasetin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, s. 56.

¹⁵ Diğer bir rivayete göre ise İdris Hoca'nın eşi pirin himmeti ile burnundan damlayan kanı haberi olmadan içince hamile kalarak Hızır Bali'yi doğurmuştur. Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 64-65; Koşay, *a.g.m.*, s. 22; *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, haz. A. Nihal Atsız, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985, s. 195.

¹⁶ Birdoğan, *a.g.e.*, s. 39-40.

¹⁷ Celalettin Ulusoy, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî- Bektaşî Yolu*, 2. Baskı, Hacıbektaş, 1986, s. 67.

¹⁸ Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. XIII, XXV./ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 7. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 270./Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, s. 120-121.

ilgiyi kesmek anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Bu durumda Hazreti Pir için söylenen “Alem-i tecerrüdde idi.” “bekar yaşadı.” “müteehhil değil idi.” yani “Evlî değildi.” gibi ifadelerin O’nun evlenmediği anlamına gelmeyeceğini bu şekildeki düşüncelerin boş ve yanlış olduğunu ifade etmişlerdir¹⁹.

Hz. Pir’in soyu ile ilgili bütün bu farklı düşüncelere rağmen, Osmanlılar Kırşehir bölgesini topraklarına kattıkları zaman Hacı Bektaş Veli dergahında gerek seyyid olduğunu gerekse de Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerinin soyundan geldiğini iddia eden çelebilerle ilgili toplumsal kabulü aynen onaylamış²⁰ ve onları devlet nezdinde itibarlı kılmıştır.

B. HACI BEKTAŞ VELİ VE SÜLALE MENSUPLARININ UNVANLARI

Soy gütmeye, ulu tanıdıkları kişilere ve soylarına derin saygı ve sevgi gösterme geleneğine bağlı olan Türkler, Hz. Peygamber ve O’nun en yakınlarına da büyük sevgi ve saygı göstermişlerdir²¹. Nitekim Sünni gelenekte olduğu gibi Bektaşilerin geçmişlerinde de “seyitlere bağlanma” geleneği vardır²². Hacı Bektaş Veli de Hz. Peygamberin soyundan gelen bir seyyid olup O’nun Hz. Ali soyuna bağlı olduğu, hatta isim değiştirmiş Hz. Ali olduğuna inanılmaktadır²³. O, Horasan’ın Nişabur şehrinde doğmuş olup İmam Musa Kazım’ın neslinden gelen ve İbrahim-i Sâni diye tanınan Seyyid Muhammed adlı bir hükümdarın oğludur²⁴. Dolayısıyla O, hem Hz. Peygamberin evladı olması hem de hükümdar çocuğu bir şehzade olması nedeniyle pak bir nesilden gelmektedir.

Velayetname’de Ahmet Yesevi’nin kendisine halifelik sembolleri olan tac, şamdan, seccade, sofraya ve alem teslim etmek suretiyle O’nu Anadolu’yu irşad etmekle görevlendirdiği ve O’nun, Anadolu’ya gelmeden önce Mekke’ye giderek hac görevini ifa edip ve “Hacı” unvanını aldığı belirtilmektedir²⁵.

¹⁹ Şeyh Baba Mehmed Süreyya, *Bektaşilik ve Bektaşiler*, Yayıma haz. Dursun Gümüsoğlu, Jülide Tokçiftci, 1. Basım, Hoşgörü Yayınları, İstanbul, 2012, s. 67.

²⁰ Irene Beldiceanu-Steinherr, a.g.m., s. 155.

²¹ Yılmaz Soyzer, *Sosyolojik Açıdan Alevi Bektaşî Geleneği*, Seyran Kitap, İstanbul, 1996, s. 86-87.

²² Refik Engin, “Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî Sürekleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 55, (2010), s. 381.

²³ Celalettin Ulusoy, “Alevilik-Bektaşîlik”, *Alevi- Bektaşî Kültür Enstitüsü 1. Alevi-Bektaşî Sempozyumu*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2000, s. 43.

²⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Anadolu Heterodoks Türk Sufiliğinin Temel Taşı: Hacı Bektaş-ı Veli el-Horasânî (?-1271)”, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, 12. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.177; Güzel, a.g.b., s. 28.

²⁵ Gölpmarlı, a.g.e., s. 1, 4-6; Ocak, a.g.m., s. 178.

Osmanlı arşiv kayıtlarında Hacı Bektaş Veli tekkesini konu edinen muhtelif vesikalarda gerek devlet yöneticilerinin gerekse de belgede konu edilen kişilerin bu zat ile ilgili kullandıkları unvanlar O'nun pak nesli ve yaşam tarzı, dolayısıyla kendisine toplumun bakışını yansıtmaları açısından önemlidir. Nitekim asıl adı Muhammed bin İbrahim bin Musa olmasına rağmen muhtelif Osmanlı arşiv vesikalarında Hacı Bektaş-ı Veli hazretleri; sultanı'l- Arifin Hacı Bektaş-ı Veli (Allah'ı gerçek yönüyle bilen kişilerin sultanı)²⁶, Hacı Bektaş-ı *Kuddise Sırruhu'l azîz*²⁷, "Hacı Bektaş-ı Veli *Kuddise Sırruhu'l âlî*,²⁸ Hacı Bektaş-ı Veli *Kuddise Sırruhu'l âlî ve'l-celî* (Sırrı ve hakikati aziz ve şerefli olsun)²⁹ Hacı Bektaş-ı Veli hazretleri³⁰, 'Azîz³¹, Kutbu'l ârifin (Evliaların imamı) Hacı Bektaş-ı Veli *Kuddise sırruhu'l âlî*³², Kutbü'l- ârifin ğavsül vâsilin Hacı Bektaş-ı Veli *Kuddise sırruhul âlî* hazretleri³³, Kutbü'l- ârifin ğavsül vâsilin (yüce makamlara ulaşan velilerin yardımcısı) Hacı Bektaş-ı Veli *Kuddise sırruhul celî* hazretleri³⁴, Cedd-i a'lâ³⁵, Kutbu'l-ârifin Ğavsul vâsilin burhânu'l âşîkîn (hak aşıklarının delili ve rehberi)³⁶, Cedd-i emced-i ârifin zahra'l-vâsilin merhum Hacı Bektaş-ı Veli *Kuddise sırruhu'l celî ve'l hafî* hazretleri³⁷, Hacı Bektaş-ı Veli Horasanî, Hacı Bektaş-ı Veli el-Horasanî en-Nişâbü'rî ve Seyyid Muhammed³⁸ gibi adlarla isimlendirilmiştir.

Bu unvanlardan Bektaş-ı Veli ifadesi Allah'ın arkadaşı anlamındadır. Nitekim Pir'in lakabı olan Bektaş (bazı Türk topluluklarındaki ifadesiyle Bektav)³⁹ kelimesi, arkadaş, yoldaş (Kilis ve Maraş yörelerinde pek içli dışı ve vefakar arkadaş), sağlam ve olgun kişi, taş

²⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Şura-yı Devlet (ŞD)*, 1344/15, Vesika 9.

²⁷ BOA, *ŞD*, 1344/15, Vesika 9.

²⁸ BOA, *Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (Y.A...RES)*, 103/87, Varak 1.

²⁹ BOA, *Babıali Evrak Odası (BEO)*, 2363/177192, Varak 8.

³⁰ BOA, *Y.A...RES*, 103/87, Varak 1-3.

³¹ BOA, *Meclis-i Vala (MVL)*, 649/1.

³² BOA, *Dahiliye Nezareti İdare Kısmı (DH.İD.)*, 37/-2/2, Varak 151.

³³ BOA, *Cevdet Evkaf (C..EV.)*, 164/8161, Varak 1-3.

³⁴ Bakımız 29 Z 1173 (12 Ağustos 1760) tarihli belge. BOA, *C..EV.*, 18/859.

³⁵ BOA, *C..EV.*, 185/9241.

³⁶ Bakımız 20 Cemaziyelahir 1201 (9 Nisan 1787) tarihli vesika. BOA, *C..EV.*, 137/6848, Varak 1.

³⁷ Bakımız 23 M 1181 (21 Haziran 1767) tarihli vesika. BOA, *C..EV.*, 132/6567.

³⁸ Ali Kozan, "Sözlü ve Yazılı Tarihe Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 61, (2012), s. 316.

³⁹ Bazı kamların yapmış olduğu dualarda Bektaş adı şu şekilde geçmektedir. "Sizden medet diliyorum, Kara Murt (kara bıyıklı) ata evliya! Hu Allah ey! Bektav Ata, Bekata Bekiç Ata yardım et!" Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşılık*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1992, s. 31.

gibi sert⁴⁰, sert ve güçlü adam⁴¹ gibi anlamlar taşımaktadır. Dolayısıyla Pir, müritleri ve onu sevenler tarafından Allah yolunda sağlam adımlarla yürüyen bir Veliyyullah yani Allahın velisi/dostu olarak görülmüştür.

O'nun soyundan geldiğini iddia eden ve gerek bir kısım tarikat müntesipleri tarafından gerekse de Osmanlı yöneticileri tarafından tanınıp kendilerine her türlü saygının gösterildiği kişiler ise “çelebi” unvanıyla anılmışlardır. Sülele mensupları Osmanlı arşiv kayıtlarında da “çelebi”⁴², “seyyid çelebi” ve “seyyid çelebi efendi”⁴³ gibi unvanlarla tanımlanmışlardır.

Sultan 3. Mustafa zamanında verilen Şaban 1177 tarihli fermana⁴⁴ ve Çelebi Cemaleddin efendinin savunmasında belirttiği üzere Hacı Bektaş-ı Velinin evladı iki sınıf olup birincisine “mürseller” (Mürsel Bâli'nin soyundan gelenler) ikincisine ise “hüdadâd” (Hüdadâd'ın soyundan gelenler) adı verilmiştir⁴⁵.

Bu ayırımın nedeni olarak az önce belirttiğimiz Çelebi ailesinin temsilcisi Cemaleddin Çelebi'nin de yalanladığı “Hüdadâd'ın soyundan gelenler Hacı Bektaş Veli'nin torunlarından değildir.” iddiası veya Hüdadâd Çelebi'nin Kalender Çelebi'yi öldürttüğü” gibi mesnetsiz söylentiler ortaya konmuşsa da bunun asıl nedeninin posta oturma yetkisi ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır⁴⁶. Vakıf şartları gereğince seccadenişinlik evlad-ı mürsele

⁴⁰ Lyubomir Mikov, Bojidar Alexiev, “Bulgaristan Bektaşî ve Kızılbaş (Alevî) Cemlerinde Görevli, Manevi Lider Olanların İsim, Lakap ve Adlandırılmaları”, *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri, III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, s. 216.

⁴¹ Öcal Oğuz, “Sözlü Kültür Bağlıları ve Hacı Bektaş Veli: Kuzey Afrika Durumu”, *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri, III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, s. 228.

⁴² BOA, *Y.A...RES*, 103/87, Varak 1-3.

⁴³ BOA, *MVL*, 649/1.

⁴⁴ İlgili fermanda Evlad-ı Hacı Bektaş Veli'den ..... Vilayet-i Anadolu'da vaki' Hacı Bektaş zaviyesi vakfında muşarunileyh evladı iki sınıf olub sınıf-ı evveli mürselli denmekle ma'ruf ve sınıf-ı ahiri olan hüdadâd denmekle meşhur..... ifadesi geçmektedir. Fermanın metni için bakınız: İsmail Özmen, Yunus Koçak, *Hamdullah Çelebinin Savunması (Bir İnanç Abidesinin Çileli Yaşamı)*, Ankara, 2008, s. 33-34.

⁴⁵ İbrahim İsmail, *Türkiye'nin Sıhhi İğtimali Coğrafyası Kırşehir Vilayeti*, İstanbul, 1341 (1925), Ocak Yayınları, Ankara, 2003, s. 29; Birdoğan, *a.g.e.*, s.41.

⁴⁶ Öyle ki; Seyyid Ali Sultan vefat ettiğinde geride iki oğlu kalmıştır. Resul Bali ve Mürsel Bali. Büyük oğul Resul Bali Hacibektaş dergahında postnişinlik yaptıktan sonra yerine kardeşi Mürsel Bali geçmiş ve 44 yıl postta oturmuştur. Mürsel Bali'den sonra postnişinlik görevine oğlu Bali Çelebi (Balım Sultan) gelmiş, bundan sonra da Hacı Bektaş postuna Mürsel Bali soyundan gelen çelebiler oturmuştur. Mürsel Bali 1484 yılında vefat etmiş, Hüdadâd Çelebi ise bu tarihten 3 yıl önce 1481'de vefat etmiştir. Hüdadâd Çelebi'nin yaş itibarıyla kendisinden büyük olan amcası Mürsel Bali'den önce posta oturması uygun görülmemiştir. Bu çerçevede mevcut geleneğe göre çocukları da posta oturma hakkından mahrum kalmışlar ve o tarihten

tahsis kılınmıştır⁴⁷. Bu görev babadan oğula geçiyor gibi görünüyorsa da koşullar uygun olduğunda kardeşe de geçebilmiştir⁴⁸.

Mürselli soyunun, Hacı Bektaş'ın bıraktığı emanetin asıl sahibi ve aldıkları emaneti gelecek nesillere taşımaya yetkili kişiler olarak görülmesi, ilginç bir şekilde mürsel kelimesinin anlamı ile de örtüşmektedir.

Hacı Bektaş tekkesi tarafından verilen bazı icazetnamelerde ise çelebi ailesinin reisi “şeyhu’z-zaman“, “sahibu’s-seccade“, “kutbu’l-pirân“, “malik-i ilmu’l-yakîn ve mürşidu’l-hakke’l-yakîn“, “hadimu’l-fukarâ ve’l-mesâkîn” sıfatlarıyla anılmıştır⁴⁹. Dedegan koluna bağlı soy mensupları çelebi unvanı yanında özellikle günümüzde “ulusoylar” olarak bilinmekte ve bu soydan gelen bazı aileler de “Ulusoy” soyadını taşımaktadır⁵⁰.

C. SÜLALE MENSUPLARININ YAŞAM ALANLARI

Hacı Bektaş Veli vakfının asitanesi Hâcim nam-ı diğer Kara(ca)öyük karyesidir. Bu köy Hacı Bektaş Veli geldiğinde 7 haneden⁵¹ ibaret⁵² küçük bir köy iken O'nun buraya yerleşmesiyle önem kazanmış ve hızlı bir şekilde nüfus artışı ile karşı karşıya kalmıştır. Köyün bütün vergileri ister malikane, ister divani olsun, tamamen Hacı Bektaş veli zaviyesine ait olduğu gibi, avarız vergilerinden de ahali muaf tutulmuştur. Bunun yanı sıra köyün serbestiyet şartı ile tasarruf olunması yani idari inzibati selahiyeti haiz kadılar dışında hiçbir devlet memurunun buraya müdahale edememesi ve bütün hakların tamamen vakıf mütevellisine ait olması gibi unsurlar 15. yüzyıl sonlarından itibaren köyün hızlı bir şekilde nüfus artışına neden olmuştur⁵³.

---

sonra postnişinlik Mürsel Bali soyundan gelen çelebilere hasredilmiştir. Bununla beraber Hüdadad çelebi soyundan gelenler Hacı Bektaş veli vakfı evladiyet hissesinden mahrum kalmamışlar her iki aile arasında akrabalık ilişkileri de devam etmiştir. Ulusoy, *Hünkar Hacı Bektaş Veli.....*, s. 69-71.

⁴⁷ İbrahim İsmail, *a.g.e.*, s. 29; Birdoğan, *a.g.e.*, s. 41.

⁴⁸ Ulusoy, *Hünkar Hacı Bektaş Veli.....*, s. 70.

⁴⁹ Yıldırım, *a.g.m.*, s. 40.

⁵⁰ Kutlu, *a.g.e.*, s. 74, 83.

⁵¹ Bu haneler kayıtlarda Yunus Mukri'nin dört oğlu, Gevher-diş ve iki komşusundan meydana gelmektedir. Hamiye Duran, “Nişabur’dan Suluca Karaöyük’e Hacı Bektaş Velinin İzinden”, *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri, III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, (30-31 Ekim 2009, Üsküpl)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, s. 267.

⁵² Koşay, *a.g.m.*, s. 22./Duran, *a.g.b.*, s. 267.

⁵³ İlhan Şahin, “Hacım (Hacıbektaş) Köyünün Sosyal ve Demografik Tarihi (1485-1584)”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. VI, (1986b), s. 34.

Sülaale mensuplarının Kırşehir (Kırşehir) kazasına bağlı Hâcim nam-ı diğer Karacaöyük karyesi ile beraber Torbül (Torbali) Hacı ve Kızılcaın namı diğer Cebbar İrmak, Kilisâcık, Kışlak ve Elgün adı verilen altı köyde yaşadıkları ifade edilmiştir. 1123 (1711-1712) senesinde verilen bir suretle bu köylerin umur-u şeriyesi Kırşehir sancağından Karaman sancağına ilhak edilmiştir. 1137 (1724-1725) senesinde verilen bir suretle de bu köylerin umur-u şeriyesi Hacı Bektaş kazasından alınıp (ifraz) Konya kazasına nakil ve ilhak olunmuştur⁵⁴.

Çelebiler, bugün de serçeşme Hacıbektaş ilçesinde yaşamakta olup, aile ve Çelebi kolu Bektaşilerinin başında da Veliyettin Çelebi bulunmaktadır⁵⁵.

D. HACI BEKTAŞ VELİ SÜLALESİNİN HANE SAYISI

16. yüzyıl Tapu tahrir kayıtlarında “evlad-ı Hacı Bektaş” olarak 1576 yılında on iki nefer⁵⁶, 1584 yılında ise 15 nefer kayıtlıdır⁵⁷.

1797 tarihli bir vesikada vergi muafiyetinden bahsedilirken Hacı Bektaş Veli evladi 13 nefer olarak ifade edilmiştir. İlgili vesikada “13 nefer evlad-ı Merhum Hacı Bektaş Kudise sırruhu'l-‘azîz” ifadesi geçmektedir (Haziran 1797)⁵⁸.

19. yüzyıl ortalarına ait (M.1840/H.1256) temettuat sayımlarında Hacı Bektaş kazasında ikamet eden Hacı Bektaş evladının bu kimliklerinin ihmal edilerek sayıma tabi tutuldukları anlaşılmaktadır. Nitekim yapılan sayımda Hacı Bektaş evladı veya çelebi unvanıyla anılan herhangi bir kişinin vurgulanmadığı gözlemlenmektedir⁵⁹. Çelebilerin sayısı

⁵⁴ BOA, ŞD, 1344/15, Vesika 9.

⁵⁵ Ahmet Günşen, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında “Alevi-Bektaşî” Anlamlı Söz Varlığı Üzerine”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy.52, (2009), s. 111.

⁵⁶ İlgili kayıta 1576 yılında Yozgat sancağı Emlak nahiyesine bağlı Kör İğde? köyünde on iki nefer Hacı Bektaş soyundan geldiği bilinen kimseler için malikane gelirinin aktarılmış olduğu kaydedilmiştir. Rafet Metin, XVI. Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2007, s. 171.

⁵⁷ Metin, *a.g.t.*, s. 173./ Mustafa Alkan, “Hacı Bektaş-ı Veli Zâviyesi Vakıfları (16. Yüzyıl)”, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evi'nde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni. Bildiri Kitabı*, c. 2, TÜRK HAMER, Ankara, 2007, s. 961.

⁵⁸ BOA, EY 16909'dan naklen verilmiştir. Osmanlı Belgelerinde Bektaşilik / Bektashism in the Ottoman Documents, Yayına haz. Cevat Ekici, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Merkezi Yayını, Ankara, 2010.

⁵⁹ Havva Erdoğan, “820 Numaralı Temettuat Defterine Göre Tanzimat'ın İlk Yıllarında Mucur ve Hacıbektaş'ın Demografik Yapısı ve Sosyal Durumu”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, C. 6, sy. 1, (2005), s. 100-101; Havva Erdoğan, *Mucur ve Hacıbektaş Kazalarının Sosyo-Ekonomik Durumu*, Kırşehir Belediyesi Yayını, Kırşehir, 2005, s. 60-61. /Hacıbektaş evladının sayımda vurgulanmamasının nedeni tarikatın yasaklanması ve Yeniçeri ocağı ile olan bağlantıları nedeniyle. Nitekim aynı dönemde bazı bölgelerde yapılan sayımlarda muhtelif zatlarn soyundan gelenler sayımda unvanlarıyla vurgulanmışlardır.

1896⁶⁰, 1899⁶¹ ve 1900 yılında 14 hane⁶² olarak tespit edilmiştir Ortalama hâne büyüklüğü ortalama 5 kişi olarak kabul edilirse⁶³ Hacı Bektaş Veli sülalesinin bu tarihlerde ortalama 70 kişiden meydana geldiği tahmin edilebilir.

E. ÇELEBİ AİLESİNİN OSMANLI YÖNETİMİ İLE İLİŞKİLERİ

Osmanlı devleti nezdinde Bektaşî tarikatının ve ona ait vakıfların meşru ve yasal temsilcisi daima “şeyh” unvanlı Çelebi ailesinin reisi olduğu bilinmektedir. Çelebilerin gücü dergâhın hukuki statüsünün yasal temsilcisi olmaları ve buna bağlı olarak dergâhın mali gelirlerinin kontrolünü ellerinde bulundurmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak buna ilaveten en azından devlet nezdinde ve tarikatın resmi belgelerinde “şeyh” unvanıyla en yüksek ruhani otoriteyi de ellerinde bulundurdıkları açıktır⁶⁴. Bu çerçevede Hacı Bektaş dergâhında şeyh olarak göreve başlayan zat, İstanbul’a gelerek şaşalı bir törenle karşılanmış, buradan Ağa Kapısı’na Yeniçeri ağasının yanına daha sonra da Babıali’ye gönderilip⁶⁵ kendisine hususi bir protokol uygulanmıştır. Bunun dışında Osmanlı sultanları tahta oturduğu zaman Hacı Bektaş Dergâhı postnişininin mutad bir davranış olarak yeni padişahı tebrik etmeye geldikleri görülmektedir. Mesela sultan II. Mustafa tahta oturduğu zaman “mutad-ı kadim üzere” Hacı Bektaş tekkesi postnişini 9 arkadaşıyla beraber İstanbul’a gelerek padişahı tebrik etmiştir. Padişah da kendilerine çeşitli ikramlarda bulunmuştur⁶⁶.

Zeynel Özlü, “19. Yüzyıl’da Akşemseddin’in Göynük’teki Ahfadı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. 30, 2006, s. 61-78.

⁶⁰ Bakınız 21 Safer 1314 (1 Ağustos 1896) tarihli belge. BOA, *ŞD, 1344/15*, Vesika 1.

⁶¹ Bakınız 16 Cemaziyelahir 1317 (22 Ekim 1899) tarihli vesika. BOA, *Y.A...RES.*, 103/87, Varak 1.

⁶² Bakınız 1 C 1318 (26 Eylül 1900) tarihli vesika. BOA, *BEO, 1555/116563*.

⁶³ Tahrir defterlerine genellikle vergi koyma esas olmak üzere, sadece hane sahibi evli erkekler ile, buluş çağına ermiş bekar erkek nüfus kaydedilmiştir. Çıplak olarak hane sayısı kent nüfusu hakkında fikir verebilmekte ise de bugünkü ölçüler içinde bir mütalaa zemini hazırlayabilmek için bir haneyi umumiyetle 5 rakamı ile çarpmak gerekir. Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, sy. X, (1953), s. 12; İlhan Şahin, “Osmanlı Devri’nde Kırşehir’in Sosyal ve Demografik Tarihi (1485-1584)”, *Türk Kültürü ve Ahilik*, XXI. *Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*, 13- 15 Eylül 1985, Kırşehir, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları: 1, İstanbul, 1986a, s. 228. Barkan’ın görüşünü seçmemizde etkili olan sebep, tereke kayıtlarının da Türk ailesinin ortalama 5 kişiden meydana geldiğini göstermesidir. Mesela Ankara şehrinde anne, baba ve çocuklar esas alındığında bir Müslim ailenin 4,4 kişiden, bir gayri Müslim ailenin ise 4,6 kişiden meydana geldiği tespit edilmiştir. Ömer Demirel, “1700-1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel Yapısı”, *Belleten*, LIV (211), (1991), s. 953.

⁶⁴ Yıldırım, “Bektaşî Kime Derler?...”, s. 40-41.

⁶⁵ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 276.

⁶⁶ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Sufiler, Devlet ve Ulema (XVII. Yüzyıl)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 2007, s. 413.

17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hacıbektaş'taki Pirevi şeyhleri tarikata bağlı diğer zaviyelerin postnişin tayinlerini de kendi denetimleri altına almaya çalışmışlar ve bu konuda Osmanlı yöneticilerinin desteklerini istemişlerdir. Osmanlı merkezi idaresi de Hacıbektaş şeyhleri tarafından gelen bu tür bir denetim talebine karşı çıkmamışlardır. Nitekim Tanzimat dönemi Osmanlı padişahlarının açıkça arzu ettikleri merkezileştirilmiş bir tarikat yapısının 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı yöneticileri tarafından desteklenmiş olması muhtemel gözükmektedir⁶⁷. Konu ile ilgili olarak, Hacı Bektaş veli evlatlarından olup hala zaviyelerinde seccadenişin olan Şeyh Abdullatif Baba vermiş olduğu bir arzuhalde şunu ifade etmiştir: Osmanlı topraklarında Baba, Dede, Abdal, Derviş Sultan adıyla anılan tekye, nazargah, hangah ve zaviyelerine yapılacak her türlü işlemin (mahlûlât, tebdîlât, meşrutiyet iddiası ve birbirlerine ferâğât ve kasr-ı yed ve sair tevcîhât) tarikat dışından olan (ecnebi) kimseler tarafından arz edilmesine itibar edilmemesi bunun yerine Bektaşî şeyh, zaviyedar ve seccadenişinleri tarafından yapılacak arzların dikkate alınmasını, ecnebler tarafından yapılan arzların Bektaşî hankah, tekye, zaviye ve seccadenişin olan şeyhler tarafına havale olunmak üzere şerh verilmesini istemiştir (9 Ş 1201/ 27 Mayıs 1787)⁶⁸.

F. HACI BEKTAŞ VELİ DERGAHINDA GÖREV PAYLAŞIMI VE ÇELEBİLERİN GÖREVLERİ

Hacı Bektaş Veli'den sonra tarikatta en etkili olan Balım Sultan olmuştur. Bu yüzden O'na tarikatın ikinci piri ve kurucusu olarak bakılmaktadır. Balım Sultan, tarikatın erkan ve ayinlerinde önemli yenilikler yapmıştır. Tekkelerin işleyişini yeniden düzenleyerek tarikatı, köylere ve kasabalara kadar uzanan son derece güçlü ve örgütlü mücerret dervişler teşkilatı haline getirmiştir. Bu yeniliklerin sonucunda Bektaşilikte, iki ayrı kolda varlığını sürdürerek günümüze kadar gelmiştir. Bunlardan birisi çelebiler, diğeri de babalar olarak bilinmektedir. Çelebiler kendilerinin Hacı Bektaş soyundan geldiklerini iddia etmiş, babalar ise bunu kabul etmeyerek kendilerinin yol evladı olduklarını ifade etmişlerdir⁶⁹. Pirevini geliştiren, Bektaşî tarikatına yeni bir biçim kazandıran Balım Sultan olmuştur. Bu çerçevede Meydanevi'nde on iki posta makam ayrılmıştır. Buna nispetle de on iki ev kurulmuştur. Bugün yalnız bunlardan altısı bulunmaktadır. Bunlar, atevi, ekmekevi, aşevi, konuk (mihman) evi, meydan evi ve kiler evi. Dergahın dışında ise balımevi, Hanbağı ve Dedebağı vardır. Bu ev ve bağların birer babası ve dervişleri bulunmaktadır. 1826'ya kadar dedebaba, meydanevinin babasıdır. Bu tarihte meydanevi babalığı kaldırılmış, Dede-baba da kilerevi babası olmuştur. Dede-babanın ölümüyle aşevi babası O'nun yerine

⁶⁷ Suraiya Faroqhi, *Anadolu'da Bektaşilik*, çev. Nasuh Barm, Simurg Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 189.

⁶⁸ BOA, C.EV., 137/6848, Varak 1-2.

⁶⁹ Kutlu, *a.g.e.*, s. 153.

seçilmiştir. Dolayısıyla Pirevi'ndeki bütün evlerin babaları babagân kolundan seçilmiştir⁷⁰. Pirevi'ndeki cemlere de bunlar başkanlık etmiştir. Çelebiler pek karışmamış veya karıştırılmamışlardır⁷¹. Bu yönüyle Pirevi'nde bulunan çelebiler tarikatın ikinci önderi⁷² olarak gözükmektedir.

G. ÇELEBİLERİN GÖREVLERİ

1. Dergah Mütevelliği

Dergahın mütevelliği Hacı Bektaş Veli soyundan gelen çelebilere hasredilmiştir⁷³. Osmanlılar Kırşehir bölgesini fethettiklerinde orada çoktan kurulmuş olduğu anlaşılan Hacı Bektaş Dergâhı ve vakfının hukuki statüsü Osmanlılarca da kabul edilmiş ve vakfın mütevelliği Hacı Bektaş evladı olarak kabul edilen Çelebilere verilmiş veya onların elinde kalmaya devam etmiştir⁷⁴. Yapılan bir diğer araştırma 1588 yılında, dergahta Sersem Ali Baba tarafından dedebalık makamının kurulmasıyla beraber çelebilerin dergahta sadece vakıf yönetimini üstlendiklerini ortaya koymaktadır⁷⁵.

6 Ocak 1907 (21 Zilkade 1324) tarihli Ahmet ve Veliyyüddin çelebilere tevcih edilen ve tüm geçmiş döneme atıfta bulunan bir beratta ise; “vakf-ı mezbûrun ğallesi batn-ı evvelde bulunan evlâd-ı zükûru ma’rifetiyle âyende ve revendeye it’âm-ı ta’âm ve hizmetlerinde ihtimâm itmek üzere tevliyet ve zâviyedârlığı kadîmen ve batnen ba’de batn velî-yi müşârû’n-ileyhin evlâd-ı zükûruna tevcih oluna geldiği teâmüli iktizâsından olduğu ...”⁷⁶ ifadesinin geçmesi Hacı Bektaş Veli dergahında tevliyet görevinin Hacı Bektaş sülalesine tevcih edildiğini açıkça göstermektedir. Ancak muhtelif dönemlerde dergahta meydana gelen çekişmeler vs. sıkıntılar Hacı Bektaş dergahının tevliyet görevinin 15 Zilkade 1265 (2 Ekim 1849) tarihli ferman hükmü çerçevesinde Hazine namına evkaf müdürleri tarafından ifa edilmesine de neden olmuştur (4 Muharrem 1322/21 Mart 1904)⁷⁷.

⁷⁰ Baki Öz, *Dünyada ve Türkiye’de Alevi-Bektaşî Dergahları*, 1. Basım, Can Yayınları, İstanbul, 2001, s. 15.

⁷¹ Öz, *a.g.e.*, s. 15; Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, İstanbul, 1977, s. 63.

⁷² Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, 2. baskı, çev. Ergun Kocabıyık, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 357.

⁷³ Öz, *a.g.e.*, s. 15.

⁷⁴ Yıldırım, “Bektaşî Kime Derler?...” s. 40-41; Nuray Üçkarakaya, “Saraya Gönderilen Protesto Telgrafları “Osmanlı Arşiv belgelerine göre Hacı Bektaş Veli Dergahı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 9, (1999), s. 81-99.

⁷⁵ Ma’sumi, “Bektaşilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, çev. Mürsel Öztürk, sy. 40, (2006).

⁷⁶ Alkan, *a.g.h.*, s. 957-958. İlgili belge Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi (TÜRK-HAMER) Berat:1’den naklen verilmiştir.

⁷⁷ Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı yetkililerinden bazıları (Feyzullah, Hüseyin vs. kişiler) saraya dilekçe göndererek Feyzullah efendinin mahdumu Cemaleddin efendinin mütevelli tayini hakkında Şura-yı devletçe müzakere yapıldığını haber aldıklarını (istihbar), her ne kadar O’nun tayin edilmesi için önceden

Bazı kaynaklar özellikle babagan kolunun görüşleri çerçevesinde hareket ederek dergah mütevellisinin görevinin yoksullara ve dergaha gelip gidenlere yemek ve yatacak yer temin etmek, dergahın onarım ve bakım işlerini yürütmekle sınırlı olduğunu belirtmiştir⁷⁸.

Yapılan bir araştırma başından günümüze kadar Çelebi kolundan 32, Babagan kolundan ise 29 postnişin ve mütevellinin ayrı ayrı göreve geldiğini ortaya koymuştur⁷⁹.

2. Bektaşî Dergahlarına Görevli Tayini

Osmanlı devleti Bektaşîliğin merkezi olarak Hacıbektaş köyündeki hankahı, tarikatın şeyhi olarak da burada ikamet etmekte olan Hacı Bektaş evladı sıfatıyla çelebileri kabul etmiştir⁸⁰.

Hacıbektaş şeyhlerinin kendi tarikatlarına bağlı zaviyeler üzerindeki kontrol haklarını (şeyh adayı belirleme) 1620 yıllarında elde etmiş oldukları tahmin edilmektedir⁸¹. Şeyhler bu görevleri yanında mütevellî de oldukları için devlet, vakıf mütevellisi ile birlikte şeyhi de onaylamış olmaktadır⁸². Şeyh, Pirevi'ne bağlı bütün dergâhlardaki üst düzey manevi atamalar (baba, halife, postnişin gibi unvanların verilmesi, dergâhların şeyh veya postnişinlerinin atanması), vakıf gelirlerinin toplanıp harcanması ve Bektaşîliğin devlet nezdinde temsil edilmesi gibi hususlarda nihai merci olup Bektaşî tarikatının devletin tanıdığı yasal lideridir⁸³. Bununla beraber Hacı Bektaş Veli'nin manevi irşad halifesi olduğu iddiasında olan dedebalar da şeyh atamalarında bulunmuşlardır. Mesela dedebabayı en yüksek ruhani otorite olarak tanıyan Arnavutluk ve Girit Bektaşîleri şeyhlerinin atamasının, dedebaba tarafından onaylandığı görülmektedir⁸⁴.

---

vakıf türbedarı ve rüfekaı tarafından telgrafname gönderilmişse de, O'nun vakıf mütevelliliğine layık olmadığını ve onun suistimallerinin önüne geçilmesi için vakıf varidatının eskiden olduğu gibi Hazine-i Evkaf-ı Hümayun'ca idare edilmesini talep etmişlerdir. Bununla beraber Cemaleddin efendinin mütevellî tayin edilmesinin önüne geçilememiştir. Evlad-ı vakıftan ve sofilerden olan Cemaleddin Efendi ile ilgili iddia edilen hususlar şu şekildedir: Dergahta bulunan görevlilerin tamamını tard etmesi, geriye kalan sofileri başına toplayarak tahakkümünü artırması, vakfi kendine mükkel itihaz etmesi, varidat-ı vakfiyeyi ekl, vakıftaki görevini para kuvvetiyle kendisine berat ettirdiği iddia edilmiştir. BOA, *BEÖ*, 2363/177192, Varak 1-12.

⁷⁸ Bedri Noyan, *Hacıbektaş'ta Pirevi ve Diğer Ziyaret Yerleri*, Ticaret Matbaacılık TAŞ, İzmir, 1964, s. 10; Öz, *a.g.e.*, s. 15; Dursun Gümüsoğlu, "Bir Çelebi İcazetnamesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 59, (2011), s. 427.

⁷⁹ Öz, *a.g.e.*, s. 16.

⁸⁰ A. Yılmaz Soyyer, "1826 Kapatılış Sürecinde Bektaşîlik", *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009a, s. 82.

⁸¹ Suraiya Faroqhi, "1826 Öncesi Bektaşîler-Nüfuz (Etki) Savaşı ve Striktür (Yapı) Problemleri", *Alevî-Bektaşî Kültür Enstitüsü 1. Alevî-Bektaşî Sempozyumu*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2000, s. 112.

⁸² Soyyer, "1826 Kapatılış Sürecinde Bektaşîlik", s. 82.

⁸³ Birdoğan, *a.g.e.*, s. 63; Yıldırım, "Bektaşî Kime Derler?...?", s. 40.

⁸⁴ Hasluck, *Bektaşîliğin Coğrafi Dağılımı*, çev. Turgut Koca-A. Nezihi Erginsoy, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1991, s. 11.

3. Kızılbaş-Alevi Ocaklarına İcazetname Vermek

Alevilerin yalnız süluk yoluyla ulaşılan manevi bağa değer verdiği ve bel evlatlığını (çelebi soy bağı) tanımadıkları ayrıca Alevi grupların dergahtaki dedebabayı şeyh tanıdıkları iddia edilmişse de⁸⁵ bunun istisnai bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Çelebiler Alevi aşiretlerini kendilerine bağlı gruplar olarak görmüşler⁸⁶ ve 1970’li yıllara kadar yüzyıllarca gerek dinsel gerek siyasal alanda Alevi ocaklarına önderlik yaparak⁸⁷ dede, baba ve vekil adları altında bulunan ocakzadeleri sevk ve idare etmişlerdir⁸⁸. Bu çerçevede özellikle Anadolu’da bulunan bazı ocakların “el ele el Hakka” ilkesine göre birbirine bağlı ve en son Hacı Bektaş Veli Dergâhı’na bağlı hale geldikleri ve çelebilerle kopmaz bir bağlarının olduğu anlaşılmaktadır⁸⁹. Ne var ki özellikle 17. yüzyılın başlangıcından itibaren ocaklar arasında bağlantı birçok sosyal, siyasal ve ekonomik nedenlerle birbirinden kopmaya başlamıştır⁹⁰.

Çelebi ailesi ise 19. yüzyıldan itibaren iyiden iyiye Kızılbaş kitlelerine yönelmeye başlamış ve zamanla büyük bir “Dede Ocağı”na dönüşmüştür⁹¹.

Anadolu’daki Alevi-Bektaşilerin önemli bir kesimini oluşturan⁹² Çelebilere bağlı ocaklar⁹³ Hacı Bektaş çelebisinden her yıl icazet almak suretiyle dede olarak görevlendirilmişler, icazet almayanlar ise dedelik yapamamışlardır. Çelebi gerektiğinde atadığı dedeyi de değiştirebilmiştir⁹⁴.

⁸⁵ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar.....*, s. 238-239; Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, s. 350.

⁸⁶ Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, 1. Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 107.

⁸⁷ Ali Yaman, “Geçmişten Günümüze Alevi Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 63, (2012), s. 30.

⁸⁸ Yaman, “Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Ocakları”, s. 236.

⁸⁹ Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, “Saburoğlu Ocağına Ait Yeni Belgeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, sy. 25, (2003); Ma’sumi, a.g.m.

⁹⁰ Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, a.g.m.

⁹¹ Yıldırım, “Bektaşî Kime Derler?....”, s. 41.

⁹² Hasluck, *a.g.e.*, s. 9; Şakir Keçeli vd., *Alevilik-Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Ardıç Yayınları, Ankara, 1996, s. 175.

⁹³ Çelebilere bağlı olan Alevi ocakları, eski tarihli belgelerde kendilerini daha çok Kara Baba Sultan Evladı, Garip Musa evladı, Seyit Ali Sultan evlatlarından gibi tanımlamalarla ifade ederken, günümüze yaklaşıtkça eski tanımlamaya ek olarak ocak kavramı ile tanımlamışlardır. Ali Yaman, “Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 60, (2011), s. 51-52.

⁹⁴ Yaman, “Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Ocakları”, s. 236; Keçeli vd., *a.g.e.*, s. 175.

Bununla beraber bazı Alevi ocakları (Dersim yöresindeki bazı Kızılbaş ocakları gibi) Çelebilerden bağımsız hareket etmiş⁹⁵ veya Çelebi (efendi) geleneğine daha yakın olmakla beraber⁹⁶ zaman zaman icazetname alarak çoğu zaman bağımsız bir tarzda taliplerinin hizmetlerini görmüşlerdir. Hubyar Ocağı gibi⁹⁷.

Çelebilere bağlı Alevi ocaklarına örnek olarak Seyyid Ali Sultan Ocağı, Garip Musa Ocağı, Eraslan Ocağı, Güvenç Abdal Ocağı⁹⁸, İzmir Kemalpaşa'da bulunan Hamza Baba Ocağı⁹⁹ gibi ocakları örnek verebiliriz. Yine bugün Tokat Erbaa Sıraçları da Hacı Bektaş Ocağı'na bağlıdır, yani çelebiler koluna mensupturlar¹⁰⁰.

Dergah şeyhi tarafından verilen icazetnamelerde çelebi ailesinin şahitler içerisinde, babalardan önce ve birinci sırada yer alması¹⁰¹ yine şeyh tarafından verilen hilafetname¹⁰² evraklarında da ilk dönemlerde hilafetnameye mütevellî kolunun soy zincirinin (çelebi ailesi) yazılması ve zamanın mütevellîsinin imza ve mührünün konması¹⁰³ onların dergahtaki öncü konularının icazetname ve hilafetname belgelerine dahi yansımalarını ortaya koymaktadır.

⁹⁵ Rıza Yıldırım, "Kişitüm Marı: Dersim Yöresi Kızılbaş Ocaklarını Hacı Bektaş Evlâdına Bağlama Girişimi Ve Sonuçları", *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy.1, (2012), s. 17.

⁹⁶ Cemal Şener, "Hacı Bektaş –al Horasanî'nin Alevilikteki Yeri", *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (Neşehir, 17-18 Ağustos 2009)*, AKM Yayını, Ankara, 2009, s. 98.

⁹⁷ Ali Kenanoğlu, İsmail Onarlı, "Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Toplulukları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 23, (2002).

⁹⁸ Yaman, "Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Ocakları", s. 236.

⁹⁹ Satı Kumartaşhoğlu, Ali Duymaz, "Hamza Baba Ocağına Bağlı Bir Sağaltma Ocağı: Bektaş Dede", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 63, (2012), s. 311.

¹⁰⁰ Günşen, a.g.m., s. 116.

¹⁰¹ Hacı Bektaş Veli Dergahı Postnişini Hacı Hasan Dede tarafından dergah Aşevi Postnişini Mehmet Baba'ya verilen icazetname için bakınız: Gıyasettin Aytaş, Furkan Asya, "Bir Bektaşî İcazetnamesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 49, (2009), s. 21; Bazı Alevi ocaklarına verilen icazetnamelerin şuhudu'l-hal bölümünde de ilkönce dergahta görev yapan bazı babaların adı yazılmış iken daha sonra Hacı Bektaş evladının isimleri yazılmıştır. Yalnız burada da dikkat çeken husus babaların sayısı az yazılmış iken çelebilerin sayısının daha fazla olmasıdır. Mesela ilkönce dört babanın adı yazılmışken akabinde yedi adet çelebinin adı yazılmıştır. Hacı Yılmaz, "Çorumdan Bir İcazetname", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 17, (2001).

¹⁰² Hilafetname şeyhin belli bir bölgedeki müritlerine bakma, onları terbiye etme ve kendisiyle onlar arasındaki iletişimi sağlama işiyle görevlendirilen veya müritlerin şeyhin ardından onun vasiyetiyle (veya vasiyeti olmadan) başa geçirdikleri kişiye verilen belge için kullanılmaktadır. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 155. İcazetname de bir şeyhin müritlerini yetiştirmesi için yetişmiş bir müridine vermiş olduğu izin belgesidir. Uludağ, a.g.s., s. 179.

¹⁰³ Yücer, a.g.e., s. 477.

Bazı Bektaşî hilafet ve icazetnamelerine başlık olarak “çâlîpan” ifadesinin konulduğunun¹⁰⁴ belirtilmesi de muhtemelen bu belgeleri verme yetkisine haiz şeyh çelebinin, çelebi unvanı ile ilgili gözükmektedir.

H. ÇELEBİLERİN DERGAH GÖREVLİLERİYLE İLİŞKİLERİ

Dergahın maddi ve manevi işleri çelebi ailesi ve babalar tarafından bir dayanışma içerisinde yürütülmüştür¹⁰⁵. Bektaşîlik 19. yüzyılda geçirdiği yasaklık sürecinde çelebiler ve babagan isimli iki kola ayrılmıştır. 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı devleti böyle bir ayırımın ortaya çıkmasına izin vermemiştir. Bu durum ancak Bektaşîlik yasaklanıp devletin kontrolünden çıkınca ortaya çıkmıştır¹⁰⁶.

Dergahın tevliyet görevi, çelebilerin uhdelere verilmiş olmasına rağmen 19. yüzyılda ve 20. asır başlarında dergahta görevlerini tam olarak icra edemedikleri ve babalarla aralarında bir mücadelenin varlığı dikkat çekmektedir. Nitekim Hacı Bektaş Hankâhî şeyhi ve “zamanın çelebisi” Mehmed Hamdullah Efendi (1767-1836) halkın “fesadı”na sebep olduğu gerekçesiyle, 1826 yılında Amasya’ya sürgün edilmiş, buna karşılık Hacıbektaş’taki “zamanın dedebabası” Sivaslı Mehmet Nebi Dedebaba’ya (1813-1834) ise dokunulmamıştır¹⁰⁷. 18 Ağustos 1834 tarihinde de çelebilik payesi kaldırılıp, tekkede görevli Veliyüddin efendi Sivas’a sürülerek çelebilerin devlet tarafından tekkedeki egemenliğine son verilmesine rağmen her iki güç arasındaki mücadele yine devam etmiştir¹⁰⁸. Bununla birlikte zamanla çelebilerin yeniden vakıf gelirlerinden hisse almaya başlamaları ve onlara karşı merkezi hükümetçe yürütülen baskıların azalması tekkede tekrar söz sahibi olmalarına neden olmuştur¹⁰⁹. Bu çerçevede 1860’larda ana tekke, yeniden Bektaşîliğin kalbi olarak faaliyetlerine başlamış ve çelebiler diğer Bektaşî tekkelerine şeyh atama yetkilerini yeniden elde etmişlerdir¹¹⁰. Bu arada tekkede bulunan babalara dokunulmamış olması her ne kadar

¹⁰⁴ Uludağ, *a.g.s.*, s. 93; Bektaşî hilafetname ve icazetnamelerinin hepsinde bu başlığın bulunmadığı anlaşılmaktadır. İcazetname örneği için bakınız: Gümüsoğlu, *a.g.m.*, s. 438-442.

¹⁰⁵ Yücer, *a.g.e.*, s. 477.

¹⁰⁶ A. Yılmaz Soyger, “Bektaşîliğe Etki Eden Diğer İnançlar”, *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009b, s. 296.

¹⁰⁷ Mustafa Alkan, “Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesine Nakşibendî Bir Şeyhin Tayini: Merkezi Bir Dayatma ve Sosyal Tepki”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 57, (2011), s. 213.

¹⁰⁸ Fahri Maden, *Bektaşîlerin Serencamı*, 1. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 54.

¹⁰⁹ Nitekim Türebî Baba’nın 1868 yılında vefatından sonra Selanikli Hasan Baba tekkeye türbedar tayin edilmiş, aynı dönemde Çelebi Feyzullah efendinin de boş bulunan şeyhliğe ataması yapılmıştır. BOA, A. MKT. MHM, 134/40’tan naklen Maden, *a.g.e.*, s. 59.

¹¹⁰ Hülya Küçük, “Cumhuriyet ve Bektaşîlik”, *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s. 106; 1868’de Türebî Baba’nın

çelebilere eski hakları yeniden verilmişse de¹¹¹ babalarla çelebiler arasındaki mücadelenin daha da derinleşmesine ve babaların çelebilere karşı daha aktif mücadele sergilemelerinde etkili olmuştur. Mesela II. Meşrutiyet döneminde Hacı Bektaş Veli tekkesinde şeyhlik görevini elde etmek için çelebi-baba mücadelesi verildiği görülmektedir. Buna göre çelebiler şeyhliğin Hacı Bektaş Veli soyuna ait olduğunu savunurken, babagan koluna mensup babalar ehil olan kişinin meşihat hakkına sahip olabileceğini iddia etmişlerdir¹¹².

Tekkedeki bu yetki mücadelesi zamanla iki grup arasında farklı konularda restleşmelere de neden olmuştur. Mesela Hacı Bektaş bölgesi kaza olmadan önce de nahiye veya köy iken yine devlet yöneticileri tarafından hane ve nüfus sayılarına kadar tütülikle Osmanlı yöneticileri tarafından denetlenmiş olmasına rağmen, *babaganların iddiasına göre*; 1329 yılında Hacıbektaş'ın kaza olması için padişahın irade çıkmışsa da buna Çelebi Cemaleddin'in engel olduğu, bunun nedeninin de kaza olursa mahkeme, nüfus, tapu dairesi, eczane, hastane gibi teşekküller ile kaymakam ve başka aydın kişiler ve memurların oraya geleceği ve kendisinin manevi kimliğinin kaybolacağı “düşüncesine” sahip olduğu buna karşılık çelebiler böyle düşünürken ve aydınlardan kaçarlarken orada halkın uyanması ve okumasını sağlamak üzere rahmetli Salih Niyazi Dede baba tarafından yeni bir mektep yaptırıldığı¹¹³, çelebilerin Hacı Bektaş evladı olduklarını ileri sürmelerine rağmen Onun türbesini yılda ancak bir defa ziyaret ettikleri¹¹⁴ gibi öznel yargılar her iki güç arasındaki restleşmeye işaret eden ifadeler olarak gözükmemektedir.

I. DERGAH GELİRLERİNİN PAYLAŞIMI VE ÇELEBİLERE AİT GELİRLER

Hacı Bektaş-ı Veli vakfına ait hankahın meşihat ve tevliyetinin tesviyesinin nasıl yapılacağı konusunda maliye nezaretinin görüşü alınarak hareket edilmiştir (23 C 1258/ 1 Ağustos 1842).¹¹⁵ Meclis-i Vala'dan çıkan bir mazbatada dergah gelirlerinden 4 hissenin

---

vefatından sonra şeyhliğe Feyzullah Çelebi atanmışsa da bir süre sonra zorla şeyhlikten uzaklaştırılmış (1873) ve yerine “Hasan baba” atanmıştır. Daha sonra ise Hasan baba ehli sünnet itikadını bozduğu gerekçesiyle görevinden alınarak Feyzullah Çelebi şeyhliğe tekrar atanmıştır. BOA, A. MKT. MHM, 134/40 ve A. MKT. MHM, 470/83'ten naklen Maden, *a.g.e.*, s. 59-60.

¹¹¹ Türabi Baba'nın 1868 yılında vefatından sonra Selanikli Hasan Baba tekkeye türbedar tayin edilmiş, aynı dönemde Çelebi Feyzullah efendinin de boş bulunan şeyhliğe ataması yapılmıştır. BOA, A. MKT. MHM, 134/40'tan naklen Maden, *a.g.e.*, s. 59.

¹¹² Maden, *a.g.e.*, s. 30.

¹¹³ Noyan, *a.g.e.*, s. 12; Hamid Zübeyr, “Hacı Bektaş Tekyesi”, *Türkiyat Mecmuası*, sy. 2, (1926), s. 265.

¹¹⁴ Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, s. 107.

¹¹⁵ BOA, *Sadâret Mektubî Kâlemi (A.}MKT)*, 2/84.

tevliyet ve meşihata, 4 hissenin dergahın tamirine, 4 hissenin dervişlerin mutfak masraflarına ve üç hissenin de Hacı Bektaş soyuna verilecek şekilde taksim edileceği belirtilmiştir¹¹⁶.

Yapılan bir araştırmaya göre Çelebilerin gelirleri 21 köyün geliri ve dergahın 1435 kilo tuz istihkakının 615 kilosundan meydana gelmektedir¹¹⁷. Hacı Bektaş Veli hazretleri sülalesinden gelen kişilerin babadan oğula (eban an ceddin) tasarrufları altında bulunan emlak ve arazilerin toplam kıymeti 1899 yılında 334.500 kuruş olarak tespit edilmiştir (16 Cemaziyelahir 1317/22 Ekim 1899)¹¹⁸.

1897-1900 yıllarına ait bazı vesikalarda ise sülale mensuplarına evkaf sandığından senevi 20.000 kuruşa yakın istihkak verildiği anlaşılmaktadır¹¹⁹.

1. Dergah Gelirlerinin Paylaşımı Sırasında Çıkan Sorunlar ve Çözümü

Hacı Bektaş Veli vakfının gelirlerinin tahsis edildiği yerler belirli olmasına rağmen hasılatın dolayı hankah şeyhi ile evlad-ı vakıf vs. hissedarlar arasında zaman zaman anlaşmazlıklar çıkmıştır (1 Z 1268/ 16 Eylül 1852)¹²⁰. Sorunun çözümü konusunda 19. yüzyılda sancaklar nezdinde sancak kaymakamı, sancakta görevli “evkaf müdürü” ve kazalarda müdürlere vekaleten görev yapan kişilerle iletişime geçilmiş ve sorunun çözümü sağlanmıştır (2 Ra 1270/ 3 Aralık 1853)¹²¹. Anlaşmazlıkların 1265 (1848-49) senesinden itibaren mahallinde, evkaf müdürü kanalıyla çözülmesi ve evkafı hümayun hazinesi tarafından idare edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (1 Z 1268/ 16 Eylül 1852)¹²². Bu çerçevede dergahtan tahsis edilen gelirlerin paylaşımı konusundaki şikayetlere bazen bizzat İstanbul müdahil olmuş bazen de vakfın bağlı bulunduğu Ankara vilayetinden gönderilen görevlilerle çözüm bulunmuştur.

¹¹⁶ Rüya Kılıç, *Osmanlıdan Cumhuriyete Sufi Geleneğinin Taşıyıcıları*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2009, s. 46.

¹¹⁷ Yücer, *a.g.e.*, s. 476. Konuyla ilgili veri George K. Tosunoğlu'nun 1913 tarihinde Rum harfleriyle kaleme aldığı seyahat notlarından alınmıştır.

¹¹⁸ BOA, *Y.A...RES.*, 103/87, Varak 2.

¹¹⁹ Bakınız 21 C 1315 (17 Kasım 1897) tarihli vesika. BOA, *ŞD, 1346/6*, vesika 3; Ayrıca bakınız 3 Z 1317 (4 Nisan 1900) tarihli vesika. BOA, *Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT)*, 2328/60.

¹²⁰ BOA, *Sadâret Mektubi Kalemi Mühimme (A. }MKT.MHM.)*, 755/101.

¹²¹ Niğde'de bulunan Hacı Bektaş-ı Veli Hasılatı'nı nedeniyle vakfın şeyhleri ile vakıfta evladiyet üzere görev yapan kişiler arasında münazaa çıkmıştır. Konu ile ilgili yapılan yazışmaya bakınız: BOA, *MVL, 338/82.* 1921'lerde de tekkenin yıllık geliri 15 bin altın lirayı aşkın iken çelebilere bu gelirden birkaç bin altının mütevellilik hakkı olarak verilip geri kalanının tekkedeki diğer Bektaşilerce tasarruf edilmesinin tekkedeki babalar ve çelebiler arasında anlaşmazlığa neden olduğu görülmektedir. Cemal Bardakçı, *Millî, Tarihî, Dini, İhtimâî, Siyasî İktisadî ve İdari Bakımlardan Alevîlik-Ahîlik Bektaşîlik*, Yeni Matbaa, Ankara, 1950, s. 15.

¹²² BOA, *A. }MKT.MHM.*, 755/101.

Çelebilere ait tarlalardan aşar ve ağnamın toplanması hususunda Çelebiler ile diğer görevliler arasında ihtilaf çıktığında (Hacı Bektaş Veli vakfı mütevellisi Cemaleddin ve dergah postnişini Hamza efendilerle dergahta görevli babalar arasında çıkan ihtilaf üzerine) konu ile ilgili olarak çelebilerden Ali, Mehmet, Halil ve Ceyb tarafından vilayete bir dilekçe verilerek sorunun çözümüne yardım istenmiştir¹²³. Çelebilerle dergahtaki diğer görevliler arasındaki bir başka sorunun çözümünde de bölgeye, evkaf-ı hümayun hazine görevlilerinin görüşleri alınarak, İstanbul'dan bir mübaşir gönderildiği görülmektedir (2 Ra 1270/ 3 Aralık 1853)¹²⁴.

İ. HACI BEKTAŞ VELİ SÜLALESİNE TANINAN BİR AYRICALIK: VERGİ MUAFİYETİ

Sülale mensuplarının vergiden muaf olduklarına dair muhtelif nedenlerle ve muhtelif zamanlarda emr-i şerifler çıkarılmıştır. Nitekim 1147 (1734-35) yılında bir emr-i şerif çıkarılmış, bu emir 1203 yılı Receb ayı (Mart/Nisan 1789), 1217 senesi Evâsıt-ı Zilkadesi (9 Mart 1803), 1218 senesi Zilhiccesinin 24. günü (5 Nisan 1804) ve 1220 yılı evâil-i Saferinde (Mayıs 1805) de teccid edilmiştir.¹²⁵1797 tarihli bir vesikada “13 nefer evlad-ı Merhum Hacı Bektaş Kuddise sırruhul aziz” ile beraber “..... ve 745 nefer mea nefer-i saire, 46 nefer aded-i zemin ve 81 nefer hizmetkaran-ı zaviye-i Hacı Bektaş-ı Veli Kuddise sırruhu”nun öşür ve tekalif-i şakkadan muaf tutuldukları belirtilmiştir (Haziran 1797)¹²⁶.

Bu çerçevede Hacı Bektaş-ı Veli evladının eskiden beri tekalif-i örfiye ve şakka, avarız, nüzü'l, sürsat, bennak ve iştırâ, güherçile vs. vergilerden muaf tutuldukları anlaşılmaktadır.¹²⁷

¹²³ Durumu araştırmak için bölgeye merkez vilayet nâibi Abdulhalim efendinin başkanlığında bir heyetin gönderilmesi istenmiştir. Ancak naibin o sırada görev yerinden ayrılması uygun olmaması nedeniyle Ankara vilayeti tarafından, naibin bölgeden ayrılması uygun görülmediği için, bölgeye naibin gönderilmesine izin verilmemiş ve yerine uygun bir başka kişinin gönderilmesi konusunda yazışma yapılmıştır. BOA, *Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye Kalemi (DH.MUİ)*, 1/-5/27, Varak 1-10.

¹²⁴ Mübaşire harcırah da verilmiştir. 1853 yılında Niğde sancağına gönderilen bir mübaşirin (Rıza efendi) harcırahının üç bin kuruş olduğu tespit edilmiş ve harcırahın mübaşirin gittiği yerde bulunan Hacı Bektaş Veli vakfı hasılatının “tamirata aid hissesinden” ödemesi yapılmıştır. Bunun dışında konu ile ilgili kişilerden kesilmek üzere (ashab-ı alakaya aid olan hisseden...) “kalemîyye” ve “hizmet-i mübaşiriye” adı altında bir kesinti daha yapıldığı anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili yapılan yazışmaya bakınız: BOA, *MVL*, 338/82.

¹²⁵ BOA, *ŞD*, 1344/15, Vesika 9.

¹²⁶ İlgili veri BOA, EV..., 16909'dan naklen verilmiştir. *Osmanlı Belgelerinde Bektaşilik*.

¹²⁷ BOA, *ŞD*, 1344/15, Vesika 9.

1. Tanzimat'la Beraber Vergi Muafiyetinin Kaldırılması

Tanzimat'la beraber “herkesin servet ve iktidarına göre .... tevzi olunmak üzere her karyeye maktuan ...” vergi tahsis edilmiştir. Bu çerçevede emlak ve arazilerin kıymetleri ve erbab-ı sanayi ve ticaretin yıllık temettuları çerçevesinde vergi tahriri yapılmıştır. Hacı Bektaş Veli vakfına ait arazilerin vergi muafiyeti devam ederken Hacı Bektaş Veli sülalesine mensup çelebiler ayrı tutularak vergi muafiyetlerine son verilmiştir. Konu ile ilgili olarak sülale mensupları eskiden olduğu gibi muafiyetlerini talep etmişlerse de “... tahrir nizamı icabınca her nevi arazi ve emlak ve şahıs temettuun vergüden istifası caiz olamayacağı..” ifade edilmiştir. Yapılan tahkikatta sülaleye mensup hane mensuplarının “..mezkur 14 hane çelebiyanın her birinin bidayet-i tahrirde (tahririn başlangıcında) uhdelelerinde bulunan emlak ile tahrirden sonra iştirâ eyledikleri emlak ve arazinin başka başka olarak mevkileriyle nevini ve mevzu’u kıymet ve vergilerinin miktarını mübeyyin olmak ve arazi-i mezkureden” Hacı Bektaş Veli zaviyesine meşrut olan vakıflardan olanlar ile olmayanların tespit edilmesi konusunda araştırma yapılmıştır (16 Cemaziyelahir 1317/22 Ekim 1899)¹²⁸.

Osmanlı yöneticileri Hacı Bektaş Veli evladının vergi muafiyetlerinin devam etmesi konusundaki ısrarlı taleplerini ülke içerisindeki muhtelif zatların soyundan gelen kişilerden de vergi muafiyetlerinin kaldırıldığını öne sürerek onları incitmeden reddetmişlerdir. Mesela aynı vilayet dahilinde Yabanabad kazasına bağlı Şeyhler köyünde medfun olan Şeyh Ali Semerkandi hazretleri evladından olanlardan da vergi alındığı, bu kişilerin de “emlak ve sair vergisiyle ağnam resmi ve aşarları karşılığı olarak 30.000 kuruş” vergi vereceği ifade edilmiştir (21 Safer 1314/1 Ağustos 1896)¹²⁹.

2. Sülale Mensuplarına Tarh Edilen Vergi Miktarı

1896¹³⁰ ve 1899 yıllarına ait bazı belgelerde Çelebilerin ecdadından tevarüs ederek devraldıkları emlak ve arazinin toplam değeri 334.500 kuruş olarak tespit edilmiştir¹³¹. Sülale mensuplarının vergisi ise 14 hane çelebiye 108 kuruş 29 pare hesabıyla 1522 kuruş hesap edilmiştir. Bu emlak ve arazilerin vergisinin 1863¹³², 1896¹³³, 1899 ve 1900¹³⁴ yıl-

¹²⁸ BOA, *Y.A...RES.*, 103/87, Varak 2.

¹²⁹ Bakınız 21 Safer 1314 (1 Ağustos 1896) tarihli vesika. BOA, *ŞD*, 1344/15, Vesika 1.

¹³⁰ Bakınız 21 Safer 1314 (1 Ağustos 1896) tarihli vesika. BOA, *ŞD*, 1344/15, Vesika 1.

¹³¹ Bakınız. 16 Cemaziyelahir 1317 (22 Ekim 1899) tarihli vesika. BOA, *Y.A...RES.*, 103/87, Varak 2.

¹³² Bakınız 22 Z 1279 (10 Haziran 1863) tarihli vesika. BOA, *MVL*, 649/1.

¹³³ Bakınız 21 Safer 1314 (1 Ağustos 1896) tarihli vesika. BOA, *ŞD*, 1344/15, Vesika 1.

¹³⁴ Bakınız 1 C 1318 (26 Eylül 1900) tarihli vesika. BOA, *BEO*, 1555/116563.

larında da 1656 kuruş 15 pare olarak tespit edildiği ancak bu miktarın, daha önce olduğu gibi 1522 kuruşunun vergi olarak tarh edildiği anlaşılmaktadır (16 Cemaziyelahir 1317/22 Ekim 1899)¹³⁵.

3. Sülale Mensuplarının Vergi Muafiyeti İçin Verdikleri Mücadeleler

Hacı Bektaş Veli sülalesi mensupları muhtelif zamanlarda verdikleri dilekçelerle Tanzimat'la beraber kendilerinden talep edilen vergilerin usulsüz olduğunu dile getirmiş ve vergi muafiyetlerinin devam etmesini talep etmişlerdir. Talepler devlet yetkilileri tarafından dikkate alınıp, konuyla ilgili meclis tarafından bir tahkikat başlatılarak sülale mensuplarının talepleri incelenmiştir(1268/1851-1852)¹³⁶. Verilen dilekçeler Meclis-i Mahsus-u Vükela da görüşülerek Şura-yı Devlet Mulğa Dahiliye dairesinde mazbata hazırlanarak padişaha arz edilmiştir (16 Cemaziyelahir 1317/22 Ekim 1899)¹³⁷.

1268 (1851-1852) yılında sülale mensuplarından Seyyid Ali ve Celaleddin efendi tarafından vergi muafiyeti için bir dilekçe verildiği görülmektedir¹³⁸.

1863 tarihine ait bir vesikada da Seyyid Feyzullah Çelebi Efendi tarafından bir şikayet dilekçesi verilmiştir. Dilekçede Hacı Bektaş evladının vergiden (tekalif) muaf olduğu dile getirilmiştir. Bu çerçevede Hacı Bektaş evladının gerek “irade-i seniyye” gerekse de meclis (meclis-i mahsus) kararıyla vergiden muaf olduğu, konunun yeniden görüşülmesine gerek olmadığı (muhtac-ı müzakere olmayub..) mağduriyetlerinin giderilmesi ve istenen verginin kazanın toplam vergisinden düşürülmesi konusunda talepte bulunulmuştur (22 Z 1279/10 Haziran 1863)¹³⁹. 14 hane çelebiden vergi talebinin 1895 yılında da gerçekleştiği görülmektedir. Çelebiler bu defa, Eizze-i kiramdan Mevlana Celaleddin-i Rumi ve Hacı Bektaş-ı Veli hazretleri ile bunlara bağlı birkaç dergahın, “çend sene önce” Şura-yı Devlet ve Babıali tarafından muafiyetlerinin tasdik edildiği ve konu ile ilgili gazetelerde bir de irade-i seniyye yayınlandığını ifade ederek, muafiyetlerini yinelemişlerdir. Hacı Bektaş evladı 14 kişinin mührüyle yazılan dilekçede kendi ellerinde de mevcut olan Sultan Mahmut han tarafından “tecdiden” verildiği iddia edilen bir ferman bulunduğu ayrıca 7 Safer 1280 (24 Temmuz 1863) tarihinde Mülka-yı Meclis-i Vala ve Meclis-i Muhasebe kararıyla maliye nezareti emirnamesini içeren bir suret ve Niğde mutasarrıflığının bir kıt'a buyurulduğu çerçevesinde Mevlana Celaleddin-i Rumi sülalesi gibi kendilerinin de şimdiye kadar bütün vergi ve tekalif-i emiriyeden muaf olduklarını ifade etmişlerdir. Sülale mensuplarından

¹³⁵ BOA, *Y.A...RES.*, 103/87, Varak 2.

¹³⁶ Konya valisi Hafız Paşa'ya gönderilen yazı için bakınız: BOA, *Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A.}MKT.UM...), 109/6.*

¹³⁷ BOA, *Y.A...RES.*, 103/87, Varak 1.

¹³⁸ Konya valisi Hafız Paşa'ya gönderilen yazı için bakınız: BOA, *A.}MKT.UM...), 109/6.*

¹³⁹ BOA, *MVL.*, 649/1.

Çelebi Cemaleddin Şura-yı Devlet'e bir de telgraf çekerek yürütmenin durdurulmasını istemiş ve Şura-yı Devlet'çe karar verinceye kadar kendilerine vergi konusunda baskı yapılmamasını istemiştir. Yapılan yazışmalarda sülale mensuplarına vergiden muaf olduklarına dair iddia ettikleri fermanın 1229 (1813/1814) tarihinde verildiği ve bunun daha sonraki tarihlerde de teccid ve tasdik edildiği ancak bu muafiyetin “zaten mülga bir takım rüsum-u kadimiyyeye aid olduğu ve tahrir nizamnamesi hükmünce hiçbir arazi ve mülkün ve şahsi temettuun vergiden istisnası caiz olmayacağına binaen ahali-i saire misüllü bunlardan da bidayet-i tahrirden itibaren vergi ahzı lüzumu” uygun görülmüş ve postnişin olan çelebilerin yeniden bir müracaat ve istidada bulunarak “iddia-yı muafiyetde bulunmuş olsalar dahi” bunlardan da “emlak ve temettuat vergüsü ahzı iktiza edeceği”ne karar verilmiştir (25 Cemaziyelahir 1311/3 Ocak 1894). Bu çerçevede dahiliye nezaretinden Şura-yı Devlet'e gönderilen yazıda tekalif-i emiriyeden muaf olma talebinde bulunan çelebilerin ellerinde bulunan “atik ferman-ı alideki muafiyet zaten mülga bir takım rüsum-u kadimiyyeye aid olduğuna binaen tahrir nizamnamesi hükmünce bunların ma'fuyetleri muteber olamayarak” bunlara tahrir başlangıcından itibaren emlak ve arazilerine kıymetleri ölçüsünde, ticaret yapanlardan da yıllık temettuatları çerçevesinde vergi alınması gerektiği ifade edilmiştir (16 C.Evvel 1313/4 Kasım 1895). Bununla beraber vakfa ait gayrimenkullerin vergi ve aşardan müstesna tutulduğu bu çerçevede muafiyet iddia edilen yerlerin vakıf mı yoksa kendilerine ait bir mülk mü olduğu konusunda tespit yapılması gerektiği de ifade edilmiştir (7 R. Ahir 1313/27 Eylül 1895).¹⁴⁰

1897 yılına ait bir diğer belgede de sülale mensuplarından Çelebi Cemaleddin efendi tarafından bir dilekçe verildiği ve sülale mensuplarının tekalif-i emiriyeden muafiyetleri hakkında ferman ve emir olup olmadığı hususunun Şura-yı Devlet tarafından tetkik ve müzakere edilmesi istendiği görülmektedir¹⁴¹. Konu ile ilgili olarak Şura-yı Devlet'çe bir tahkikat başlatılmışken bu sırada sülale mensuplarına “hazine-i celilece tarh-ı tekalif teşebbüsünde” bulunularak, “otuz yıllık vergi ve saire tahsiline” çalışılması sülale mensuplarını gerçekten mağdur etmiştir. Dilekçede muafiyet konusundaki karar çabuklaştırılmazsa sülale mensuplarının evkaf sandığından senevi 20.000 kuruşa yakın aldıkları istihkaka da el konacağı ifade edilmiştir (21 C 1315/17 Kasım 1897)¹⁴².

Sülale mensupları 1897 yılında da benzer bir talepte bulunarak kendilerine tarh edilen miktarın Kırşehir kazası vergi toplamından düşürülmesi için dilekçe vermişlerdir (16 Cemaziyelahir 1317/17 Kasım 1897)¹⁴³ Sülale mensuplarının verdikleri dilekçelerin 1897 yılına kadar çok fazla hüsnü kabul görmediği ve Hacı Bektaş Veli sülalesinden 14 haneye

¹⁴⁰ BOA, ŞD, 1344/15, Vesika 1-23; Hacı Bektaş-ı Veli evladının tekalif-i emiriyeleri konusunun Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da müzakere edilmesi ile ilgili olarak ayrıca bakınız 17 C 1316 (2 Kasım 1898) tarihli vesika. BOA, DH. MKT, 2126/123.

¹⁴¹ Konu Kırşehir mutasarrıflığına da yazılarak bilgi verilmiştir.

¹⁴² BOA, ŞD, 1346/6, Vesika 1-5.

¹⁴³ BOA, Y.A...RES, 103/87, Varak 1.

tekabül eden 1522 kuruş verginin de tahsil edilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır(16 Cemaziyelahir 1317/22 Ekim 1899)¹⁴⁴. Ancak 1900 yılı aile mensupları hakkında önemli bir kararın alındığı tarih olmuştur. Bu tarihte aile mensupları Meclis-i Mahsus-u Vükela kararı gereğince Hacı Bektaş Veli sülalesinden on dört hane çelebiden emlak ve arazi vergisi olarak önceden beri alınan yıllık 1522 kuruşun “bir atfet-i mahsus” olmak üzere devlet tarafından ödenmesini talep etmişlerdir (1 C 1318/ 26 Eylül 1900)¹⁴⁵. Konu ile ilgili vesikada 1522 kuruşun “atfet-i mahsus olmak ve virgüleri her ne mikdar ise kamilen ahz u istifa edilmek üzere kendilerine hazine-i celileden tahsisi” uygun görülen meblağın Rumi 1317 (1901-1902) senesi için düzenlenecek bütçeye (borca) eklenerek ödemesinin yapılmasına karar verildiği görülmektedir (22 L 1318/12 Şubat 1901)¹⁴⁶. Bununla beraber çelebilerden vergi talebi daha sonraki yıllarda da zaman zaman devam etmiş ancak sülale mensupları vergi ödememek için resmi kanallara yine dilekçe vermişlerdir. Öyle ki 29 Eylül 1324 (12 Ekim 1908) yılında çelebilerden Hasan adlı kişinin imzasıyla Kırşehir merkezinden çekilen bir telgrafta öşür almak için Kırşehir ve Ankara meclis idarelerinin kararıyla memur ve zaptiyeler vasıtasıyla sülale mensuplarına zor kullanıldığının (kuvve-i cebriye) ifade edilip yardım istenmesi bizi bu şekilde düşünmeye itmektedir¹⁴⁷ Nitekim 1908 yılına ait bir vesikada da Hacı Bektaş Veli evladından Cemal ve rüfekaı tarafından verilen dilekçede kendilerinden nizama aykırı olarak tekalif-i emiriye tahsil edilmeye başlandığı ifade edilmiştir (14 N 1326/ 10 Ekim 1908)¹⁴⁸.

SONUÇ

Velayetnameye göre Hacı Bektaş-ı Veli'nin soyu Hz. Muhammed'e kadar uzanmakta olup kendisi seyiddir. Yine Velayetname'ye göre mücerred yani bekar bir şekilde vefat etmiş, çoluk çocuğu da olmamıştır. Bununla beraber bazı menkıbelerde O'nun evlendiği veya keramet göstererek bir hanımla evlendiği ve üç çocuğu olduğu ve oğlu Seyyid Ali sultan kanalıyla soyunun devam ettiği ifade edilmektedir.

Araştırmalar en geç 15. yüzyılın ikinci yarısında Çelebilerin Hacı Bektaş evlatları ve onun resmi varisleri olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Osmanlılar Kırşehir bölgesini fethettiklerinde, O'nun soyundan geldiğini iddia eden seygid çelebi ailesinin varlığını

¹⁴⁴ BOA, *Y.A...RES.*, 103/87, Varak 2.

¹⁴⁵ BOA, *BEO*, 1555/116563.

¹⁴⁶ BOA, *BEO*, 1618/121298, Varak 1-2.

¹⁴⁷ BOA, *DH. MKT.*, 2632/11, Varak 1-2.

¹⁴⁸ Bunun üzerine konu ile ilgili olarak tahkikat başlatılmıştır. BOA, *İrade Hususi (İ..HUS.)*, 170/1326/ N-069.

ve onlarla ilgili toplumsal kabulü onaylamış¹⁴⁹ ve onları Hacı Bektaş dergahının devlet nezdindeki resmi temsilcisi olarak kabul etmiştir. Bu çerçevede onları her zaman maddi ve manevi olarak korumuştur. Nitekim Osmanlı devleti onlar için başkent İstanbul'a geldiklerinde hususi protokol yapmış ve onları muhtelif vergilerden muaf tutmuştur. Padişah tahta oturduğu zaman dergah postnişinleri de mutat olarak padişahı tebrike gelmişlerdir.

Çelebi ailesine dergaha tahsis edilmiş köylerden 21 köyün geliri ve yine dergaha tahsisli 1435 kilo tuzun 615 kilosunun tahsis edildiği ayrıca evkaf sandığından bir istihkak verildiği (1897-1900 yıllarında 20.000 kuruş) anlaşılmaktadır. Bunun dışında Tanzimat dönemine kadar bazı vergilerden (tekalif-i örfiyye ve şakka, avarız, nüzül, sürsat, bennak ve işтира, güherçile vs.) muaf tutuldukları görülmektedir.

Anadolu ve Rumeli'deki Kızılbaş Alevi toplulukları ile çelebiler arasında sıkı bir bağ olduğu ve bu bağın zamanla daha fazla güçlendiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Çelebilere bağlı ocaklar Hacı Bektaş çelebisinden her yıl icazet almak suretiyle dede olarak görevlendirilmişler, icazet almayanlar ise bu görevi yapamamışlardır. Bununla beraber bazı Alevi ocaklarının bazen çelebilerden icazet alarak çoğu zaman ise bağımsız bir tarzda taliplerinin hizmetini gördükleri de olmuştur.

KAYNAKLAR

a) Arşiv Kaynakları/ Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Babialı Evrak Odası (BEO), 1555/116563, 1618/121298, 2363/177192.

Cevdet Evkaf (C..EV..), 18/859, 132/6567, 137/6848,164/8161, 185/9241.

Dahiliye Mektubi Kalemî (DH. MKT.), 2126/123, 2328/60, 2632/11.

Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye Kalemî (DH.MUİ.), 1/-/5/27.

İrade Hususi (İ..HUS.), 170/1326/N-069.

Meclis-i Vala Riyaseti Belgeleri (MVL), 338/82, 64 9/1.

Sadâret Mektubi Kalemî (A.}MKT), 2/84.

Sadâret Mektubi Kalemî Mühimme (A.}MKT.MHM.), 755/101.

Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A.}MKT.UM...), 109/6.

¹⁴⁹ Osmanlı devleti muhtelif zamanlarda kendilerinin seyyid olduğunu iddia edip bunu belgelendiremeyen olası seyyid aileleri dahi şemsiyesi altına alarak korumuştur. Zeynel Özlü, "Osmanlı Devleti'nin Hz. Ali Ahfadı (Şerifler) İle İlgili Uygulamalarına Dair Bir Değerlendirme", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 61, (2012), s. 238.

Şura-yı Devlet (ŞD), 1344/15, 1346/6.

Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (Y..A...RES.), 103/87.

b) Diğer Kaynaklar

Alkan, Mustafa, "Hacı Bektaş-ı Veli Zâviyesi Vakıfları (16. Yüzyıl)", 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni, Bildiri Kitabı*, c. 2, TÜRK HAMER, Ankara, (2007), ss. 955- 967.

_____, "Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesine Nakşibendî Bir Şeyhin Tayini: Merkezî Bir Dayatma ve Sosyal Tepki", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 57, (2011), ss. 213-223.

Aşıkpaşaoğlu Tarihi, haz. A. Nihal Atsız, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985.

Aytaş Gıyasettin- Asya Furkan, "Bir Bektaşî İcazetnamesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 49, (2009), 11-21.

Bardakçı, Cemal, *Millî, Tarihi, Dini, İhtimai, siyasi İktisadi ve İdari Bakımlardan Alevilik-Ahilik Bektaşilik*, Yeni Matbaa, Ankara, 1950.

Barkan, Ömer Lütfî, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, sy. X, İstanbul, (1953), ss.1-26.

Beldiceanu-Steinherr Irene, "Osmanlı Tapu Tahrir Defterleri Işığında Bektaşiler (XV.-XVI. Yüzyllar)", çev. İzzet Çıvgın, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sene 2, sy. 3, (2011), ss. 130-187.

Birdoğan, Nejat, *Çelebi Cemaletinin Efendinin Savunması (Müdafaa)*, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994.

Çelebi, Celaleddin, "Çelebi Efendi", *TDVİA*, c.8, TDV Yayını, İstanbul, 1993, ss. 261-262.

Demirel, Ömer, "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", *Belleten*, LIV (211), (1991), ss. 945-961.

Duran, Hamiye, "Nişabur'dan Suluca Karaöyük'e Hacı Bektaş Velinin İzinden", *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Elkileri, III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, ss. 263-270.

Engin, Refik, "Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî Süreklîleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 55, (2010), ss. 371-404.

Erdoğan, Havva, "820 Numaralı Temettuât Defterine Göre Tanzimat'ın İlk Yıllarında Mucur ve Hacıbektaş'ın Demografik Yapısı ve Sosyal Durumu", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, C. 6, sy. 1, (2005) : 95-102.

_____, *Mucur ve Hacıbektaş Kazalarının Sosyo-Ekonomik Durumu*, Kırşehir Belediyesi Yayını, Kırşehir, 2005.

Eröz, Mehmet, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, İstanbul, 1977.

- _____, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1992.
- Faroqhi, Suraiya, “1826 Öncesi Bektaşiler-Nüfuz (Etki) Savaşı ve Striktür (Yapı) Problemleri”, *Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü 1. Alevi-Bektaşî Sempozyumu*, Kurtuluş Matbaacılık, İstanbul, 2000, ss. 107-119.
- _____, *Anadolu’da Bektaşilik*, çev. Nasuh Barın, Simurg Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, “Saburoğlu Ocağına Ait Yeni Belgeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, sy. 25, (2003), ss. 75-82.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Manakab-ı Hacı Bektaş-ı Veli “Vilâyetnâme”*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958.
- Gülçiçek, Ali Duran, “Hacı Bektaş Veli’nin Yaşam Felsefesi, İnanç Ve Öğretisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 27, (2003), ss. 267-279.
- Gümüşoğlu, Dursun, “Bir Çelebi İcazetnamesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 59, (2011), ss. 423-442.
- Günşen, Ahmet, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında “Alevi-Bektaşî” Anlamlı Söz Varlığı Üzerine”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 52, (2009), ss. 101-124.
- Güzel, Abdurrahman, “Hacı Bektaş Velinin Tarihi Kişiliği ve Türk Kültürü Üzerindeki Etkileri”, *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, ss. 27-44.
- Hasluck, *Bektaşiliğin Coğrafi Dağılımı*, çev. Turgut Koca- A. Nezih Erginsoy, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1991.
- Hamid Zübeyr, “Hacı Bektaş Tekyesi”, *Türkiyat Mecmuası*, sy. 2, (1926), ss. 265-391.
- İbrahim İsmail, *Türkiye’nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Kırşehir Vilayeti*, İstanbul: 1341 (1925), Ocak Yayınları, Ankara, 2003.
- İpşirli, Mehmet, “Çelebi”, *TDVİA*, c. 8, TDV Yayını, İstanbul, 1993, ss. 259.
- Kara, Mustafa, *Melinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Keçeli, Şakir vd. *Alevilik-Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Ardıç Yayınları, Ankara, 1996.
- Kenanoğlu, Ali-Onarlı, İsmail, “Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Toplulukları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 23, (2002), ss. 27-111.
- Kılıç, Rüya, *Osmanlıdan Cumhuriyete Sufi Gelenegin Taşyıcıları*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2009.
- Koşay, Hamit Z., “Bektaşilik ve Hacı Bektaş Tekkesi”, *Türk Etnografya Dergisi*, sy. X, (1967), ss. 19-26.
- Kozan, Ali, “Sözlü ve Yazılı Tarihe Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 61, (2012), ss. 313-336.

- Kumartaşlıoğlu, Satı-Duymaz, Ali, “Hamza Baba Ocağına Bağlı Bir Sağaltma Ocağı: Bektaş Dede”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 63, (2012), ss. 311-320.
- Kutlu, Sönmez, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006.
- Küçük, Hülya, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, 1. Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.
- _____, “Cumhuriyet ve Bektaşilik”, *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009, ss. 93-107.
- Maden, Fahri, *Bektaşilerin Serencamı*, 1. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Ma’sumi, “Bektaşilik”, çev. Mürsel Öztürk, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 40, (2006), ss. 237-251.
- Melikoff, Irene, *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, çev. Turan Alptekin, 1. basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.
- _____, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, çev. Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.
- Metin, Rafet, XVI. Yüzyılda Orta Anadolu’da Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2007.
- Mikov, Lyubomir- Alexiev, Bojidar, “Bulgaristan Bektaşî ve Kızılbaş (Alevi) Cemlerinde Görevli, Manevi Lider Olanların İsim, Lakap ve Adlandırmaları”, *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri, III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, ss. 213-223.
- Noyan, Bedri, *Hacıbektaş’ta Pîrevi ve Diğer Ziyaret Yerleri*, Ticaret Matbaacılık TAŞ, İzmir, 1964.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalendariler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1992.
- _____, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 7. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- _____, “Anadolu Heterodoks Türk Sufiliğinin Temel Taşı: Hacı Bektaş-ı Veli el- Horasânî (?-1271)”, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, 12. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 160-180.
- Oğuz, Öcal, “Sözlü Kültür Bağlıları ve Hacı Bektaş Veli: Kuzey Afrika Durumu”, *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri, III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, ss. 225-228.

- Onat, Hasan, "Velayetnamede Gizlenen Hacı Bektaş Veli Gerçeği ve Bektaşilik", *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri, III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytaş vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, ss. 53-60.
- Osmanlı Belgelerinde Bektaşilik/Bektashism in the Ottoman Documents*, Yayına haz. Cevat Ekici, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Merkezi Yayını, Ankara, 2010.
- Öz, Baki, *Dünyada ve Türkiye'de Alevi-Bektaşî Dergahları*, 1. Basım, Can Yayınları, İstanbul, 2001.
- Özlü, Zeynel, "19. Yüzyıl'da Akşemseddin'in Göynük'teki Ahfadı", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. 30, (2006), ss. 61-78.
- _____, "Osmanlı Devleti'nin Hz. Ali Ahfadı (Şerifler) İle İlgili Uygulamalarına Dair Bir Değerlendirme", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 61, (2012), ss. 221-244.
- Özmen, İsmail- Koçak, Yunus, *Hamdullah Çelebinin Savunması (Bir İnanç Abidesinin Çileli Yaşamı)*, Ankara, 2008.
- Pakalın, M. Zeki, "Çelebi", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, MEB Yayını, İstanbul, 1993a, ss. 342-345.
- _____, "Çelebi Efendi", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, MEB Yayını, İstanbul, 1993b, ss. 345.
- Schimmel, Annemarie, *İslamın Mistik Boyutları*, 2. baskı, çev. Ergun Kocabıyık, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Soyyer, Yılmaz, *Sosyolojik Açıdan Alevi Bektaşî Geleneği*, Seyran Kitap, İstanbul, 1996.
- Soyyer, A. Yılmaz, "1826 Kapatılış Sürecinde Bektaşilik", *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009a, ss. 79-92.
- _____, "Bektaşiliğe Etki Eden Diğer İnançlar", *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009b, ss. 286-297.
- Şahin, İlhan, "Osmanlı Devri'nde Kırşehir'in Sosyal ve Demografik Tarihi (1485-1584)", *Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, 13- 15 Eylül 1985-Kırşehir, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları*: 1, İstanbul, 1986a, ss. 227- 233.
- _____, "Hacım (Hacıbektaş) Köyünün Sosyal ve Demografik Tarihi (1485-1584)", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. VI, İstanbul, 1986b, ss. 31-38.
- Şener, Cemal, "Hacı Bektaş –al Horasanî'nin Alevilikteki Yeri", *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)*, AKM Yayını, Ankara, 2009, ss. 89-100.
- Şeyh Baba Mehmed Süreyya, *Bektaşilik ve Bektaşiler*, Yayına haz. Dursun Gümüšoğlu, Jülide Tokçiftci, 1. Basım, Hoşgörü Yayınları, İstanbul, 2012.

- Taşğın, Ahmet-Solmaz, Bünyamin, “Tahrir Defterlerinin Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarına Katkısı: Irene Beldiceanu-steinherr Örneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 61, (2012), ss. 207-220.
- Türer, Osman, “Osmanlı Anadoluşunda Tarikatların Genel Dağılımı”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler Kaynaklar-doktrin-ayın ve erkan-tarikatlar edebiyat-mimari-güzel sanatlar-modernizm*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2005, ss. 207-246.
- Türk Tarih Kurumu Tarih Çevirme Kılavuzu
<http://193.255.138.2/takvim.asp?takvim=2&gun=&ay=0&yil=1329> Erişim Tarihi:6. 2. 2013.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Ulusoy, Celalettin, *Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi- Bektaşî Yolu*, 2. Baskı, Hacıbektaş, 1986.
- _____, “Alevilik-Bektaşilik”, *Alevi- Bektaşî Kültür Enstitüsü 1. Alevi-Bektaşî Sempozyumu*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2000, ss. 43-55.
- Üçer, Cenksu, “Tokat Bölgesindeki Alevi Ocakların Yapılanması ve Dedelerinin Tanımlarından Hareketle Alevilik Üzerine Bir Değerlendirme”, 2. *Uluslar arası Türk Kültürü Evinde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, c.1, edit. Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, Gazi Üniversitesi TÜRKHAMER, Ankara, 2007, ss. 185-204.
- Üçkarakaya, Nuray, “Saraya Gönderilen Protesto Telgrafları “Osmanlı Arşiv belgelerine göre Hacı Bektaş Veli Dergahı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 9, (1999), ss. 81-99.
- Yaman, Ali, “Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Ocakları”, *Hacı Bektaş Velinin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Elçileri, III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, (30-31 Ekim 2009, Üsküp)*, edit. Gıyasettin Aytas vd., Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, ss. 229-240.
- Yaman Ali, “Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 60, (2011), ss. 43-64.
- _____, “Geçmişten Günümüze Alevi Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 63, (2012), ss. 17-38.
- Yıldırım, Rıza, “Bektaşî Kime Derler?:“Bektaşî” Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 55, (2010), ss. 23-58.
- _____, “Kışım Marı: Dersim Yöresi Kızılbaş Ocaklarını Hacı Bektaş Evlâdına Bağlama Girişimi Ve Sonuçları”, *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy.1, (2012), ss. 1-19.
- Yılmaz, Hacı, “Çorumdan Bir İcazetname”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy.17, (2001), ss. 139-148.
- Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Sufiler, Devlet ve Ulema (XVII. Yüzyıl)*, OSAV Yayını İstanbul, 2007.
- Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

